

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET**

Műhelytanulmányok

54. szám

2003. december

Artner Annamária

**GLOBALIZÁCIÓKRITIKA A VILÁGBAN
Az „antiglobalizációs” mozgalmak
céljai és tevékenysége**

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

„Úgy hiszem, valóban harcban állunk.”

Susan George

1999. november, Seattle¹

„A Föld nem haldoklik, hanem gyilkolják,
és akik ezt teszik vele,
azoknak van nevük és címük.”

A Corporate Watch mottója
(Utah Philip)²

ELŐSZÓ*

Az alábbi tanulmány arra tesz kísérletet, hogy megvilágítsa, magyarázza, rendszerezze a globalizációnak nevezett világgazdasági folyamat által kiváltott társadalmi változásokat és azok többé-kevésbé szervezett formáit.

Először a nagyobb tiltakozó megmozdulásokat vesszük számba, és szólunk arról, hogy mi lehet az oka a protestálás felerősödésének az utóbbi években. A mozgalmak („antiglobalizációs” vagy „globalizációkritikai”) jelzőjével kapcsolatos látszólag lényegtelen, valójában azonban fontos tartalmi kérdéseket érintő problémára is röviden kitérünk.

Ezután regionális kitekintést adunk a világ globalizációkritikai társadalmi mozgalmaira. A mozgalmak csoportosításának néhány lehetőségét is bemutatjuk, majd a globalizációkritikai szervezeteket tematikus bontásban (a szegénységgel, a kereskedelmi liberalizációval, a pénzügyekkel és eladósodással, a háború és béke kérdésével, a környezetvédelemmel, a kutatással és az információk terjesztésével foglalkozó, továbbá a kapitalizmust egészében bíráló-tagadó és végül a mozgalmakat összefogó szervezeteket) vizsgáljuk. A dolgozatot rövid összefoglaló zárja. Néhány kurta, „mozaikszerű”, a mozgalmakat „alulról” megvilágító „keret” igyekszik gazdagítani az olvasóban a szóban forgó társadalmi jelenségről kialakuló képet.³

¹ Bircham *et al.* (2001)

² <http://www.corporatewatch.org>

* A Farkas Péter által vezetett „A világgazdaság helyzete, a globalizáció új tendenciái és Magyarország az ezredforduló után” c. T 032948 sz. OTKA-program keretében készült háttér tanulmány

³ A szerző tisztában van azzal, hogy a vizsgálat tárgyának mérete, szerteágazó, heterogén jellege nem teszi lehetővé, hogy vele kapcsolatban egyetlen dolgozat keretein belül tiszta vizet öntsünk a pohárba, ezért minden észrevételt, kritikát és kiegészítést örömmel fogad az aartner@vki.hu e-mailen.

1) A TILTAKOZÁS

A globalizációval járó káros gazdasági, társadalmi, környezeti hatások elleni tiltakozás története jó egy évtizedre nyúlik vissza:

- * 1994. január 1-jén életbe lépett a NAFTA (az USA, Mexikó és Kanada közti szabadkereskedelmi egyezmény). Ugyanakkor tört ki Mexikóban a zapatista felkelés, amit a neoliberalizmus elleni világmozgalom kezdeteként tartanak számon.
- * 1999 novemberében a seattle-i WTO-ülés sikerét tízezres tömegtüntetés akadályozta meg. Ezt követően a mozgalmak szerte a világban készen álltak arra, hogy a demonstrációt másutt is megismételjék. Ausztráliában például gomba módra szaporodni kezdtek az antiglobalista csoportok, Sydneytől Melbourne-ig és Adelaide-től Brisbane-ig. A seattle-i tanácskozás megghiúsítása után a tiltakozók követték a WTO-t, bárhová is mentek, egészen addig, amíg a WTO nem találta meg a tiltakozások kikerülésének módját azáltal, hogy az utolsó nagy összejövetelt Katarban tartották meg, ahol a tiltakozás törvénytelen. Ennek ellenére ekkor is világméretű demonstrációra került sor a tanácskozással egy időben, több mint 120 város részvételével.
- * A 2000 áprilisában a Washingtonban lezajlott tiltakozás az IMF és a Világbank közös ülése ellen Seattle óta az első nagyobb megmozdulás volt. Mintegy 30.000 ember gyűlt össze, ami kevesebb mint Seattle-ben, de mintegy tízszer annyi, mint az 1998-as demonstráción ugyanitt, ugyanezen alkalomból.
- * 2000 júniusában a kanadai Windsorban tüntettek az emberek az Amerikai Államok Szervezetének találkozójára ellen.
- * 2000 szeptemberében Prágában került sor az első európai antiglobalizációs tömegtüntetésre az IMF és a Világbank ottani ülése idején. (20.000 ember vett részt, s három ellenkonferenciát tartottak.)
- * 2000 decemberében Nizzában 100.000 ember tiltakozott az EU ellen.
- * 2001. január 25. és 30. között Porto Alegre, a Tarso Genro polgármester által vezetett város látta vendégül a világgazdasági fórum (*World Economic Forum*, WEF) idején és ellenpontjaként a világtársadalmi fórumot (*World Social Forum*, WSF, értelemszerű fordításban a „szociális világfórumot”).
- * 2001 januárjában Davosban volt tüntetés.
- * 2001 júliusában, a G7 találkozója idején több százezres tüntetés zajlott le Genovában. A rendőri provokációk összecsapásokhoz vezettek, melyben egy diák (Carlo Giuliani) meghalt.
- * 2001 decemberében Leakenben, az EU-csúcson kirakatokat törtek be, és autókat gyújtottak fel a tüntetők.
- * 2001. szeptember 11-én következett be a terrortámadás a világkereskedelem és az USA hatalmának jelképei ellen. Egy időre úgy tűnt, ez visszaveti a globalizációkritikai mozgalmakat, de 2001 októbere és decembere között Perugiában 250.000, Rómában 100.000, Londonban 75.000, Madridban 350.000 fő vonult az utcákra.⁴
- * 2002 januárjában került sor a második szociális világfórumra Porto Allegrében, hatvanezer (más becslések szerint nyolcvanezer) résztvevővel. Ekkor hívta fel a társadalmi mozgalmakat a WSF Nemzetközi Tanácsa regionális fórumok szervezésére. Ezek közül az első a 2002. novemberi európai szociális fórum (ESZF) volt Firenzében. Időközben számos országban megindult a helyi (országos, kisregións) szociális fórumok szervezése.
- * 2002 februárjában Barcelonában 300.000 ember vonult az utcákra a transznacionális vállalatok, az IMF és a Világbank tevékenységét bíráló jelszavakkal.⁵

⁴ Katz (2002) p. 29.

⁵ *ibid.*

- * 2002 májusában Berlinben, Bush amerikai elnök látogatásakor, több tízezer tüntetett „az USA imperialista politikája” ellen.
- * 2002 májusában Madridban az EU, Latin-Amerika és a karibi országok csúcstalálkozójával egy időben 50.000 ember vonult fel, és Olaszországban is több helyütt voltak tömegeket megmozgató demonstrációk.

1. keret
A herceg és a tüntetés

2002 júniusának elején a FAO-csúcstalálkozón Rómában nagy tüntetés zajlott le. A tüntetésen részt vettek az olasz szociális fórum szervezetei, a Greenpeace, az új kommunista párt (PRC) és több szakszervezet. Jelen volt a francia antiglobalizációs parasztmozgalom vezetője José Bové, továbbá német, spanyol, görög aktivisták és a mexikói (Via Campesina), a brazil, az indiai mozgalmak képviselői. Sőt, egy olasz herceg is a sorban menetelt az olasz parasztok ügyének képviseletében.

háború ellen, a békéért, a rasszizmus és minden elnyomás ellen.

- * 2003. február 15-én a világ 75 országának több száz városában legalább 12 millióan tiltakoztak az iraki háború ellen.

2. keret
Béketüntetés

A vietnámi háború óta a legnagyobb békemegmozdulásokra került sor az Egyesült Államokban a Bush adminisztráció tervezett iraki agressziója kapcsán. Washingtonban október 26-án 100 ezer ember, San Franciscóban 45 ezer, az USA más városaiban pedig további tízezrek tüntettek. A novemberi európai szociális fórum a háborúellenesség jegyében zajlott, s felhívása nyomán 2003 elején számos helyen milliók vonultak az utcákra. 2003. február 15-én soha nem látott méretű, világszinten összehangolt tüntetéssorozatra került sor, mely a legszerényebb becslések szerint is 12 milliónál több embert mozgatót meg Európától Amerikán át Ázsiáig. A szervezésben a szociális fórum mozgalmi, az azokból alkotott vagy azokhoz kötődő *ad hoc* koalíciók vállalták a vezető szerepet.

- * 2002. júniusban az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO) csúcstalálkozójának küszöbén mintegy 50.000 fő tüntetett Rómában, a világélelmezés problémáinak igazságosabb megoldását követelve.
- * 2002 júniusában a sevillai EU-csúccsal egyidőben szervezett, az „európai tőke” elleni tüntetésen 100.000-en vettek részt.⁶ Júniusban Rómában is tüntettek a FAO-csúcs idején.
- * Tüntetések voltak 2002 augusztusában Johannesburgban a „fenntartható fejlődés”-ről szóló világ-csúcsértekezlet kapcsán.
- * 2002 szeptemberében Washingtonban az IMF és a Világbank közgyűlésekor került sor heves demonstrációkra.
- * 2002. november 9-én Firenzében kétmillióan vonultak fel a készülődő iraki hábo-

2) MI VÁLTOTTA KI?

A neoliberalizmus előtti, szocializmusnak nevezett alternatív rendszer demonstrációs hatásának köszönhetően a nyugati jóléti államok által jól tartott nyugati munkásosztályt a 80-as és főleg a 90-es évek világgazdasági, világpolitikai változásai kibillentették helyzetéből. A 80-as évek olasz és brit szakszervezeti harcainak kudarcait (Fiat, Olaszország 1980, brit bányászok 1984–85) követően a romló élet- és munkakörülmények a 90-es évek közepére ismét a szakszervezeti mozgalom megerősödését hozták. Elsőként Németországban és Franciaországban, de az iparosodottabb perifériákon is (Dél-Korea, Dél-Afrika, Brazília). A globalizációkritikai mozgalmak tehát akkor lángoltak fel, mikor a fejlett világban is megjelent az elégedetlen-

⁶ *ibid.*

ség, amikor az élet- és munkafeltételek romlása a fejlett világ addig privilegizált munkásosztályát is utolérte.

Jól szemlélteti mindezt, hogy a francia radikális Forradalmi Kommunista Ligájának lapjában, a Rouge-ban is arról szól a firenzei európai szociális fórumnak szentelt különszám vezércikke, hogy „a nemzetközi helyzet fő jellemzője az elmúlt években egy soha nem látott mértékű jobboldali offenzíva, amely a munkásmozgalom által kivívott előnyök és jogok eltörlését célozza...”. Az ESZF jó alkalom arra, hogy létrehozza „az európai szintű szükséges ellenoffenzívát, hogy megállítsuk a rombolás neoliberalis politikáját, amely folyamatosan növeli az egyenlőtlenséget és diszkriminációt társadalmainkban.”⁷

A hagyományos szakszervezeti (munkásmozgalmi) harcot kiegészítette és megtermékenyítette a neoliberalizmus korában a globalizáció, a transznacionális vállalatok, az őket kiszolgáló nemzetközi intézmények és kormánypolitika elleni fellépés.⁸ A globalizáció gazdasági vonatkozásai ellen a fejlett országokban szárnyra kapó mozgalom találkozott a perifériák régebbi keletű ellenállási mozgalmainak törekvéseivel.

2001. szeptember 11-e után a megmozdulásokat rossz szemmel és értetlenül nézők a globális kapitalizmus elleni tiltakozás lanyhulására számítottak. Ehelyett azonban annak eszkalációja következett be. Az antiglobalizációs mozgalmak szellemi műhelyeiben megszületett írások tanulsága szerint a gazdasági jogaikért síkra szálló tömegeket a szeptember 11. után megindított amerikai hadigépezet és az USA leplezetlen világuralmi törekvései a 60-as évek algériai és a 70-es évek vietnami harcaira emlékeztették.⁹ A szakszervezeti jogokért és a „neoliberalis

globalizáció” ellen folyó küzdelem mellé „az USA vezető köreinek világuralmi törekvéseivel szembeni”, „antiimperialista” harcok csatlakoztak. 2001 szeptembere nem kiüresítette, hanem éppen, hogy új dimenzióval bővítette a nemzetközivé vált megmozdulásokat.

Ez a helyzet különösen éles megvilágításba helyezte a közel-keleti helyzetet. A palesztin néppel való szolidaritás az antiglobalista mozgalom sajátja lett anélkül, hogy az antiszemitizmus akár csak megkönyékezte volna.¹⁰

Az antiglobalizációs mozgalmak tehát egyesítik magukban a neoliberalizmus bírálatát, a kapitalizmuskritikát (különböző mértékű radikalizmussal), az antiimperializmust, a népek szolidaritását és az antirasszizmust. A globalizációkritikai mozgalmak következetesen elutasítják a globalizációval szembeni fundamentalista (nacionalista, a nemzetállami keretek újra megerősítését visszasíró) kritikát, valamint a hatalmi elitek által provokált etnikai és vallási konfliktusokat. A globalizációellenes megmozdulások nem a termelés, a kultúrák, az érintkezés modern technikáknak köszönhető világméretűvé válását, illetve szabad áramlását tagadják, hanem azt a formát, amelyben ez megvalósul: ahol a gazdagodás, a profit előbbre való az embernél. Másfajta globalizációt akarnak, amelyet két leggyakrabban használt szlogenjük fejez ki: „Lehet más a világ!” és „A világ nem eladó!”

⁷ Aguirre (2002) p. 3.

⁸ Az angol Unison (közszektor), AUT (egyetemi tanárok) is javaslatot dolgozott ki a GATS ellen. A diákok szervezete, a NUS az oktatási minisztériummal tárgyal az oktatás liberalizálásáról.

⁹ 2001. szeptember 11-e, pontosabban az azt követő, a terrorizmust és a globalizációval elégedetlenek mozgalmát összemósó propaganda hatására a német ATTAC létszáma például többszörösére nőtt.

¹⁰ Magyarországon, illetve a volt szocialista országokban némiképpen más a helyzet. Tekintve, hogy a Szovjetunió és a hozzá kapcsolódó rendszerek bukása ellehetetlenítette az antikapitalista gondolatokat, továbbá, hogy a kapitalizmusba való átmenetet a magukat baloldalinak és szocialistának nevező politikai erők hajtották végre, és ezt ráadásul összekötötték a neoliberalis fordulat nemzetközi trendjével, a rendszerkritikát a jobboldal és a vele szorosan összefonódó szélsőjobboldal sajátította ki. A kelet-európai antiglobalizáció ezért a mai napig gyenge, és helyzetét nehezíti, hogy egyszerre kell megkülönböztetnie magát a szavakban is prokapitalista „baloldaltól” és a csak szavakban nem „globalista” (szélső-) jobboldaltól.

3) „ANTI” VAGY „KRITIKAI”?

A *globalizáció* kifejezés ebben a dolgozatban a termelés nemzetköziesedésének kiteljesedésére utal. Ahogy a tőke keretébe zárt termelőerők fejlődéséhez a 19. században az egységes nemzeti piacok létrejötte elengedhetetlen volt, úgy a globalizáció korában az egységes világpiacra van szükség. A termelőerők fejlődése megállíthatatlan. A kérdés csak az, milyen keretek között megy ez végbe. A termelőerők rég kinőtték a nemzeti piacok kereteit, szűk rájuk a nemzetállamok, a kormányok béklyója. Visszagyömöszölni őket oda nem lehet. Aki ezt akarja, az *antiglobalista*. Hogy a folyamat társadalmi-természeti rombolással jár, annak az az oka, hogy a magánérdeknek, a profitnak, a tőkének alárendelt formában zajlik. Ennek felismerése a *globalizációkritika*.

Tény, hogy e két irányzat a világ globalizációval szemben álló mozgalmi között egyaránt megtalálható, azonban egyik irányzat sem a nemzetközi gazdasági-társadalmi kapcsolatok kiterjedését ellenzi. Minden „antiglobalizációs” mozgalom valamilyen módon a tömegek ellenőrzése alatt szeretné tudni azokat a folyamatokat, amelyek a tömegeket érintik, de amelyek ma szűk társadalmi csoportok kizárólagos befolyása alatt állnak. Az irányzatok közti különbség abban rejlik, hogy ezt a tömegellenőrzést hogyan, minek a segítségével látják megvalósíthatónak.

A mozgalmak egy része az államot szeretné visszahelyezni döntésképes pozíciójába, feltételezve, hogy a transznacionális vállalatok, a nagytőke, a spekuláció államiilag megrendszabályozható, és remélve, hogy akkor a tömegek szükségletei is kielégíthetőek lesznek. Más részük ezt nem tartja elegendő megoldásnak, abból indulva ki, hogy a jelen folyamatai a kapitalizmus általános törvényeiből következnek, azon belül tehát nem orvosolhatók. Ezért a fentiek értelmében az előbbieket lehetne *antiglobalistáknak*

nevezni (merthogy csak a nemzetállamok, kormányok pozícióvesztését helytelenítik), a másikat *globalizációkritikainak*, mert nem a kormányok hatalmát, hanem a magántőke uralmát bírálják genezisétől fogva, ezért nem a védett nemzeti piacok rendszerét kívánják vissza. Ugyanakkor a fennálló rend kisebb-nagyobb *reformját* követelők szoktak jobban ragaszkodni a „globalizációkritikai” jelzőhöz, jelezvén, hogy az egész folyamatot nem utasítják el, míg a radikálisabb, az egész rendszert elvető mozgalmak inkább hajlamosak vállalni az „antiglobalizációs” – de még inkább az „antikapitalista” címkét. A terminológiai pontosság tehát megkérdőjelezhető, és a felette folyó viták csak elterelik a figyelmet a lényegről. Ezért a dolgozat során a két fogalmat („antiglobalizáció” és „globalizációkritika”) szinonimaként használok a szóban forgó mozgalmakra, melyekben egyaránt „Seattle népe” vesz részt.

4) ANTIGLOBALIZÁCIÓ – RÉGIÓNKÉNT

4.1. Latin-Amerika¹¹

Már az 1. fejezetben utaltunk rá, hogy a globalizációkritikai mozgalmaknak forradalmi gyökerei vannak, s ez éppen Latin-Amerikában található. Amikor 1994. január 1-én az USA, Kanada és Mexikó elnöke deklarálta a három ország piacát (pontosabban a tőke és az áruk szabad áramlását) egységesítő NAFTA-t,¹² a dél-mexikói Chiapas államban zapatista felkelés tört ki. A Zapatista Nemzeti Felszabadító Hadsereg (EZLN)

¹¹ Gonzalez (2001)

¹² A folyamat végállomása az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (FTAA) létrehozása volt 2000 áprilisában Quebecben.

fegyveresen foglalta el az állam fővárosát, San Cristóbal de las Casast, és deklarálta, hogy ellen fog állni a globalizációnak. A világnak szóló deklarációjukban kijelentették, hogy az elnyomottak fellázadtak, s útjára indították a Ya Basta! (Elég volt!¹³) nevű mozgalmat. Azóta a térségben a népi mozgalmak és akciók egyre erősebbek.

Bolíviában 2001 áprilisában a vízpri-
vatizáció ellen Cochabamba-tól La plazig
tartó felvonulással tiltakoztak az emberek
(munkások, kistermelők, kiskereskedők,
szakszervezetek és egyéb szervezetek).

3. keret Földfoglalók

A mára Latin-Amerikában, sőt Ázsiában is több helyütt fellelhető földfoglaló mozgalom Braziliából indult ki a 90-es években. Az hívta életre, hogy miközben sok százezer család él nyomorban, hiába akarván földhöz jutni, hatalmas magánbirtokokat hagynak megműveletlenül. Ez vezette a braziliai éhezöket arra, hogy elfoglalják, művelni kezdjék a parlagföldeket. Eljárásuk mozgalmá vált (Földnélküli Parasztok Mozgalma, MST), és heves társadalmi vitát váltott ki. E vitában végső soron a földfoglalók mellé állt a brazil püspöki konferencia. Jayme Chemello püspök, a konferencia elnöke szerint a földnélküliek mozgalma az igazságtalanság elleni tiltakozás törvényes eszköze. Bár az erőszakot az egyház elutasítja, és a földfoglalásokat sem fogadja el állandó módszerek, az emberek ilyen megmozdulásai „segélykiáltás”-hoz hasonlítanak: „Nézzetek ide, nyomorúságos helyzetben tengődünk, és földet akarunk, hogy növényekkel ültessük be!” – üzenik ezek az akciók a püspök szerint.*

* Brazil püspökök a földfoglalók mellett. NOL (MTI). 2002. december 3.

Ecuadorban Jamil Mahuad kormányának „dollárizációt” célzó megszorító intézkedései váltották ki a CONAIE és az Egyesült Munkásfront által közösen vezetett tömegmozgalmat, amely 2000 januárjában a kormány bukását okozta. A tömegmozgalom egy ideig uralta az országot, mígnem az alel-

nők (Guillermo Noboa) a hadsereg segítségével visszaállította a korábbi állapotokat.

Argentínában a La Rúa-kormány hasonló átstrukturálási programja vezetett soha nem látott mértékű sztrájkhullámhoz és utcai tiltakozó akciókhoz, sok helyütt és nagy tömegek (munkások, diákok, nyugdíjasok) részvételével.

4.2. Észak-Amerika¹⁴

Az 1999 novemberében a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) Seattle-ben rendezett ülése elleni tiltakozás a nem pártjellegű szervezetek és mozgalmak azelőtt nem tapasztalt olvasztótégelyének bizonyult. Egymástól sok tekintetben különböző szervezetek, mint a Sierra Club, a Direkt Akciók Hálózata (Direct Action Network), a Nemzeti Családi Farm Koalíció (National Family Farm Coalition), a Humán Társadalom (Human Society), az Első a Föld (Earth First), a Kanadaiak Tanácsa, a szakszervezetek (AFL-CIO) „dolgoztak össze”, hogy mozgósítsák a környezetvédelmi, emberjogi és AIDS-aktivistákat, egyházi csoportokat, szakszervezeteket, farmereket stb. A megmozdulás elérte célját, s a WTO-ülést a tervezettnél korábban kellett bezárni. A résztvevők addig nem tapasztalt sokszínűsége miatt Seattle jelképe lett az új típusú globalizációkritikai mozgalmaknak, melyeket azóta is gyakran emlegetnek „Seattle népe”-ként.

Az új típusú mozgalom egyik legeklatánsabb példája a *Direct Action Network* (DAN). Egyének és szervezetek laza koalíciója, mely a novemberi demonstráció előtt néhány hónappal jött létre. Tömör, világos, a hétköznapi tapasztalataira utaló jelszavakkal agitált, emberek százait képezte ki a civil engedetlenség taktikáira Seattle környékén. Az elmúlt években a DAN kontinentális méretűvé fejlődött, miközben jellegét megőrizte.

¹³ Pontosabban: „50 év elég volt!” Az 50. születésnapját akkoriban ünneplő IMF és Világbank tevékenységét elutasító mozgalom.

¹⁴ Burbach (2001)

A Seattle-vel fellángoló sokszínű mozgalmat az IMF-fel és a Világbankkal való szembenállás tartja össze: a már említett „Elég volt!” mozgalomnak is ez adja talapzatát. Itt együtt dolgoztak a zapatista forradalmárok és a Greenpeace International, a Friends of the Earth, az Oxfam America, az Oxfam Canada-t stb. aktivistái.

Az átlagpolgár vallásossága magyarázza, hogy Észak-Amerikában jelentős a vallási befolyás az antiglobalista mozgalmakban. Így például 1999 folyamán Amerikából indult el az egyházi kötődésű Jubilee 2000 kampány.

Az egyházak mellett azonban a szakszervezetek sem passzívak. A két legnagyobb szakszervezeti konföderáció, az AFL–CIO és a Canadian Labour Congress mindvégig a szabadkereskedelem elleni megmozdulások fő szervezői között volt. A szakszervezetek közül a legradikálisabb az USA-ban a kikötői rakodó- és raktári munkások szakszervezete (International Longshore and Warehouse Union), a Szolgáltatási Dolgozók Szakszervezeti Szövetsége (Service Employees International Union) és az Acélipari Dolgozók Szövetsége (United Steelworkers of America). Kanadában aktív globalizációkritikai mozgósítást vállal még a közalkalmazottak szakszervezete (Canadian Union of Public Employees), az autóipari (Canadian Auto Workers) és a postás szakszervezet (Canadian Union of Postal Workers), valamint a Quebec-i föderáció (Federacion des Travailleurs du Quebec).

Ezeket a szakszervezeteket nem érheti a sovinizmus vádja – ami egyébként az amerikai szakszervezeti mozgalom nagy részét igen. Érdekvédelmük a nemzetközi egymásrautaltság tudtában zajlik. Ennek egyik jele, hogy az AFL–CIO felvállalja a bevándorlók jogainak védelmét is, és kapcsolatokat tart fent a mexikói szakszervezetekkel.

4.3. Nyugat-Európa¹⁵

Nyugat-Európában az elmúlt évtizedben némiképpen növekedett a globalizációkritika radikalizmusa. Míg a 90-es évek elején nemzeti kérdésekre koncentrált (nemzeti adó- és nyugdíjreformok elleni milliós tiltakozások, pl. 1995. december Franciaország, 1996 Bonn), a 90-es évek közepén pedig a „Nemet a neoliberális Európára!” jelszó jegyében páneurópai sztrájkokkal találkozhattunk (pl. 1997. elején a belgiumi Renault-munkásokkal való szolidaritás jegyében), addig mára érezhetően felerősödött a hangja a rendszerkritikának, sőt az antikapitalizmusnak.

A nyugat-európai szakszervezetek (különösen Franciaországban, Németországban) még inkább, mint amerikai társaik, bevonják érdekkörükbe a szervezett munkásságon kívül eső társadalmi csoportokat. Felvállalják a munkanélküliek képviselését, a bevándorlókét, és nemegyszer a kiereszkető nézeteket valló fasisztákkal való nyílt konfrontációt is.

Mindenestre a neoliberalizmussal való szembenállás vonulata máig meghatározó. Pierre Bourdieu, a mozgalom nagyra tartott, nemrég elhunyt szellemi vezére nagy szerepet játszott abban, hogy 1995-ben Franciaországban, a nagy decemberi sztrájkok idején a szakszervezetek támogatásával megalakult a neoliberalizmus-ellenes „Cselekvés okai” (Raisons d’Agir) nevű mozgalom, amelynek bevallott célja egy európai szintű szociális mozgalom létrehozása volt. Az ATTAC, Nyugat-Európa egyik (vagy talán „a”) meghatározó mozgalma Elvi Chartájában úgyszintén a neoliberalizmust bírálja, és a spekuláció ellen, a pénzfolyamatok társadalmi ellenőrzéséért lép fel. Az antikapitalista áramlatokat leginkább az angol „Globalise Resistance” mozgalom egyesítette.

Dél-Európa földrajzi értelemben nem tartozik Nyugat-Euróához, sőt gazdaságilag

¹⁵ Budd (2001)

is távol áll tőle. Ez részben meglátszik mozgalmain is, amelyek hajlamosabbak radikálisabb kritikát gyakorolni a fennálló rendre (az EU-ra is), mint nyugat-európai társaik. A görögországi „International Action” például, amely baloldali mozgalmárokat, szakszervezeteket, feminista, zöld, bevándorló, anti-rasszista és egyéb szervezeteket, művészeket és értelmiségieket gyűjt egybe, elutasítja „a kizsákmányolás kapitalista barbarizmusát, az imperialista háborúkat és az USA és szövetségeseinek intervencióit, a planéta rombolását, a kulturális egységvesztést, az antidemokratizmust és a demokratikus jogok megnyirbálását.”¹⁶

4.4. A Közel-Kelet¹⁷

Mint a fejlődő (vagyis fejletlenebb) régiókban általában, a *protest*akciók a Közel-Keleten is jóval régebbiek, mint az „antiglobalizációs” mozgalom. Az életkörülmények romlása, a privatizáció okozta munkanélküliség azonban a 90-es években itt is megjelenítette az IMF és a Világbank programjai, receptjei által közvetített „globalizáció” hátulütőit.

Iránban 2000 júniusában a tarthatatlan életnivó miatt 3000 iráni nő vett blokád alá egy főutat; *Egyiptomban* 1994 szeptemberében a privatizáció miatt háromnapos lázadás tört ki Kafr al-Dawwarban. 2000 nyarán *Marokkóban* csaptak össze a munkások a vállalatvezetőkkel, és szerveztek sztrájkokat a szakszervezetek az olajfinomítók privatizálása miatt; számos megmozdulásra került sor *Törökországban* az IMF-politika hatására, ami azt a jelszót szülte az egyik (közalkalmazotti) demonstráción, hogy „IMF ki! – Ez az ország a miénk!”

A tiltakozó akciók lehetősége a Közel-Keleten ugyanakkor jóval kisebb, mint a

¹⁶ Az idézet egy szórólapszövegből való, amit az Európai Szociális Fórumon terjesztettek 2002 novemberében Firenzében.

¹⁷ Bővebben Alexander *et al.* (2001).

szilárd polgári demokráciájú Nyugat-Európában. Az ATTAC tunéziai szervezetétől (RAID) például megtagadták a bírósági bejegyzést, és vezetőit mondvacsinált indokkal tartóztatták le.

4.5. Afrika

Lévén Afrika köztudottan aluliparosodott, hiányoznak azok a „modern”, a transznacionális vállalatok által közvetített gazdasági-társadalmi viszonyok, osztályok és rétegek, melyek a világ fejlettebb részeit jellemzik. Következésképpen az alapvetően a munkásosztály, illetve az ahhoz kötődő vagy abból kieső rétegek által meghatározott „antiglobalizációs” mozgalom sem lelhető fel a kontinensen. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne társadalmi ellenállás a megosztottságra, egyenlőtlenségre és igazságtalanságokra való reakcióként.

A Nigériai Munkakongresszusnak (NLC) négy millió tagja van; a Dél-Afrikai Szakszervezeti konföderációnak (COSATU) 1,9 millió; a másik két dél-afrikai szakszervezeti tömörülésnek (NACTU és FEDUSA) együttesen további 600 ezer. E két országban tehát, melyek a Szahara alatti területek lakosságának több mint egynegyedét adják (640 millió fő), elégséges szervezett erő van ahhoz, hogy ellenállást tanúsítson a kormányok neoliberális politikájával szemben.

A *dél-afrikai* COSATU 2000 júniusában háromnapos általános sztrájkot szervezett a megszorító intézkedések és az elbocsátások ellen. Becslések szerint ekkor négy millió ember tette le a munkát. Ugyanez év szeptemberében több helyütt demonstrációk voltak a prágai antikapitalista tüntetés támogatásaként. A közszolgálati dolgozók szakszervezete, NGO-k támogatásával, harcos tiltakozó akciót szervezett a johannesburgi és a fokvárosi közszférában tervezett privatizáció ellen.

2000 júniusában *Nigériában*, a kormány 50%-os benzináremelése miatt, az NLC sikeres általános sztrájkot szervezett,

aminek hatására az áremelés mértékét rögtön 25%-ra csökkentették. Az NLC vezetése azonban nem hagyta annyiban, a dolgozók nem vették fel a munkát. Hat napos sztrájk után, amiben gyakorlatilag az egész ország részt vett, a benzinár-emelkedés mértékét a kormány 10%-ra csökkentette. 2001 márciusában az IMF olajkitermelésre vonatkozó deregulációs javaslataira adott válaszként az NLC ismét sztrájkot szervezett, melyben sok ezer dolgozó 11 napig nem dolgozott.

Maliban és az Elefántcsontparton 2001 márciusában voltak sztrájkok és tüntetések a 11 nyugat-afrikai kormány által birtokolt Air Afrique Világbank által erőltetett privatizálása ellen, „A Világbank a szegénységet növeli!” jelszóval. A szakszervezetek sok más afrikai országban (*Ghánában, Etiópiában, Angolában, Kongóban* stb.) szerveztek kisebb-nagyobb mértékben eredményes, de mindenképpen elszántságról tanúskodó sztrájkokat.¹⁸

És nemcsak a szakszervezetek aktivizálódnak. Több példa van rá, hogy civil szervezetek és szakszervezetek széles koalíciója lépett fel az IMF és a Világbank intézkedései, különösen a vízprivatizáció ellen. Jogvédő és vallási szervezetek közösen hirdettek sztrájkokat és akciókat Dél-Afrikában. A Ghánai Szakszervezeti Szövetség és egy sor hazai és nemzetközi NGO, köztük például a Globalisation Challenge alkotta meg a Vízprivatizációt Ellenző Nemzeti Koalíciót, hogy megakadályozza a vízellátás multik kezébe juttatását. Sierra Laonéban a Munkakongresszus (SLLC) a Kampány a Jó Kormányzásért nevű civil mozgalommal együtt szervezett jelentős demonstrációkat és munkabeszüntetéseket.

Különös jelentőségű a szakszervezeti és civil mozgalmak együttműködésében a Szenegálban 2000 végén tartott konferencia „Dakar 2000: Az ellenállástól az alternatíváig” címmel. E civil szervezetek és mozgalmak, szakszervezetek képviselői szerte Afrikából elemezték az adósságválságot, az IMF és a Világbank politikáját és a neoliberais

modellt. A konferencia fordulópontnak számított a nemzetközi Jubilee-mozgalom számára is.¹⁹

4.6. Kelet-Európa

Kelet-Európában a rendszerváltás, a kapitalizmus újraépítése a sajátos gazdasági-társadalmi nehézségek és sérelmek egyedül lehetséges orvoslásaként jelent meg. Az új berendezkedés problémáit a rendszerváltás nehézségeivel, a történelmileg meghatározott fejlettségbeli különbséggel, a lemaradással magyarázzák, a kapitalizmus vagy a globalizáció körülményei között jelentkező problémák mint a felzárkózás nehézségei tételeződnek.

Ilyen körülmények között a rendszerkritika szórványos és gyenge. A „szocializmusban” az egyfajta hatalmi pozíciót biztosító szakszervezetek, illetve azok vezetése többnyire bürokratikus, a hatalommal való konfrontációt kerülte (ami meglátszik a sztrájkok, demonstrációk kis számán²⁰ és kis tömegein), a társadalmi elégedetlenség a térségben jó táptalajra lelő nacionalista, nemegyszer szélsőjobb oldali eszmékbe csatornázódik. Emiatt a globalizációkritikai mozgalmak itt „kétfrontos” harcba kerülnek: a neoliberalizmus bírálata mellett időről időre el kell határolódniuk a globalizációt (szélső-) jobbról támadó, demagóg és emberellenes, kirekesztő mozgalmaktól, pártoktól, ami nagymértékben megnehezíti tevékenységüket.²¹

A globalizációkritikai mozgalmak a volt szocialista országokban a rendszerváltás után meggyengült baloldal apró műhelyeiből nőttek ki, s a fenti okokból egyelőre jóval

¹⁸ A további részleteket ld. Fisher (2001) pp. 204–207.

¹⁹ Fisher (2001) pp. 208–209.

²⁰ Az orosz sztrájkokról Haynes (2001) p. 221.

²¹ Így például a lengyelországi ATTAC egyik vezető aktivistája szerint a szervezetben nagy számban vannak jelen a nacionalisták, ami „paralizálja” a lengyel ATTAC-ot.

kisebb befolyással bírnak, mint a nyugat-európai mozgalmak.

Az egyik ilyen kelet-európai mozgalom az oroszországi „Alternatívák”. Ezt a hálózatot 2000 végén hozta létre az 1993-ban alakult „Tudósok a Demokráciáért és a Szocializmusért” nevű műhely és néhány más hasonló csoport. Az „Alternatívák” mára több mint 50 regionális irodával és közel 1000 aktivistával működik. Fő feladatának tekinti a szerinte helytálló információk terjesztését a kapitalista globalizációval kapcsolatban, a független szakszervezeti és munkásmozgalmak és megmozdulások (különösen a sztrájkok és egyéb tiltakozó akciók) támogatását, a fiatalság szociális képzését (a „Modern Szocializmus Egyetem” keretein belül), az elméleti munkát (könyvek, periodikák készítése, kiadása), valamint a politikai és szervezeti munkát, a más politikai-mozgalmi csoportokkal való együttműködést.

A globalizációkritika tehát Kelet-Európában gyér, a mozgalmak társadalmi elfogadottsága nemcsak azok tartalma, de aktivitásuk szintje miatt is gyenge, a hatalom hozzájuk való viszonya még a magukat „baloldalinak” nevező politikai körökben is elutasító. Jól látszik ez abban, hogy nemzetközi elvi chartája alapján egyértelműen csupán a globalizáció bizonyos reformját követelő ATTAC mindössze két kelet-európai országban alakult meg (*Lengyelország és Magyarország*), s a mozgalom ezekben is gyenge. *Szerbiában és Oroszországban* is létrejött ugyan, de ott eredeti nevén, részben társadalmi okok miatt, részben a hatalomgyakorlók ellenszegülésének nyomán, nem volt bejegyezhető. Ezért Szerbiában „Kezdeményezés a Gazdasági Demokráciáért”, Oroszországban „Demokratikus Kontroll” néven alakult meg az ATTAC. Ezek taglétszáma jellemzően alacsony, anyagi támogatottságuk gyakorlatilag nulla, szakszervezeti kapcsolataik a tömegmozgósítás szempontjából eredménytelenek.

Mindazonáltal a térség fent említett négy országa (Lengyelország, Magyarország, Oroszország, Szerbia) az, ahol a globalizációkritika elérte a cselekvőképesség és az

„érzékeltetés” szintjét. 2001 és 2003 között ugyanebben a négy országban alakult helyi szociális fórum is, mely a civil, a vallási és a szakszervezeti globalizációkritikusokat kívánja összefogni. Sőt, a szerb mozgalom még egy regionális szociális fórum, a délkelet-európai szociális fórum megszervezésére is képes volt. Oroszországban 2001. november 9-e az „antiglobalista” akciók közös napja (akciók napja) volt. Ezen hallatta hangját (sajtótájékoztató, szemináriumok stb. formájában) a „Szocialista Ellenállás” és az „Alternatívák” szervezet is. Moszkvában és Szibériában („Szibéria nem eladó!”) is rendeztek szociális fórumot a második szociális világfórumot követően.

A szociális fórum mozgalma Kelet-Európában is integrálja a globalizációt, a kapitalizmust gazdasági, környezetvédelmi, vallási, erkölcsi stb. oldalról bíráló mozgalmakat és szervezeteket, s elősegíti a nemzetközi antiglobalizációs mozgalomba való bekapcsolódásukat. A folyamat tehát bizonyos mértékben öngerjesztő.²²

4.7. Ázsia²³

Ázsiát a fejlettségi szintek sokfélesége jellemzi. Az elmaradottabb országok mellett számos, egészen a legutóbbi időig felzárkózást mutató és ma is a nemzetközi átlagnál gyorsabban növekvő országot foglal magában. Ez határozza meg a régió globalizációkritikai mozgalmait. A társadalmi egyenlőtlenségekkel terhelt országokban a globalizációkritika még a 70-es évekre vagy még korábbi időkre nyúlik vissza, és nem is mint a „globalizáció”, hanem eleve mint a kapitalizmus, sőt az „imperializmus” bírálata jelent meg.

²² A mozgalom erősödésének további lehetőséget teremt az internet terjedése, amely a hálózatok és magazinok révén mind több fiatalhoz juttatja el az alternatív látásmódot. (Például www.zmag.org vagy www.kontrapunkt-online.org)

²³ Részletesebben Artner (2003).

Ilyen például a Fülöp-szigetek Nemzeti Demokratikus Frontja, amely 1973-ban alakult, s meglehetősen nagy befolyással bír az országban. Ez, valamint a parasztmozgalmak és az USA-ban élő Fülöp-szigetiek és szimpatizánsaik által alkotott emberjogi, szolidaritási és rendszerkritikai mozgalmak (pl. *Network in Solidarity Works with the People of the Philippines*, NISPOP; *Philippine Forum*, *Philippine Information Network Services*, *Philippine Solidarity Committee* – Chicago) teszik, hogy a globalizációkritika viszonylag erősnek mondható az országban.

A parasztmozgalmak egyébként másutt is élénkek Ázsiában. 1996-ban a *Fülöp-szigetek*, *Bangladesh* és *Brazília* parasztmozgalmi együtt szervezték meg a földművelők csúcsértekezletét (World Peasant Summit) a Fülöp-szigeteken, ahol 49 ország képviselői voltak jelen.

Az *indiai* mozgalmak világszinten is erősnek mondhatók. Bár ezekre is igaz, hogy nagy részük még jóval a 90-es évek előtt alakult, mindinkább bekapcsolódnak a nemzetközi hálózatba. Ilyen például a Centre for Science and Environment (CSE), amelyet 1980-ban hoztak létre, azzal a céllal, hogy a tudomány, a technológia, a környezet és a gazdasági fejlődés kérdéseiről informálja a tömegeket. Aktívak a békemozgalmak (pl. Coalition for Nuclear Disarmament and Peace, CNDP), a környezetvédelmi mozgalmak (pl. *Nevdanya*) és a nőmozgalmak. Éles világregndszer-kritika is megfogalmazódik Indiában (pl. a nemzetközi hírű fiatal írónő, Arundhati Roy tollából, vagy a One World Civil Society nevű, Indiából kiinduló nemzetközi mozgalmon belül). Indiában rendezték meg az ázsiai szociális fórumot 2002-ben és 2003-ban.

Ezzel szemben a kimagasló fejlettségű *Japánban* alig érzékelhető a világmozgalom hatása. Ugyanakkor Japán az egyetlen Ázsiai ország, ahol ATTAC szervezet található, igaz, ezt nagymértékben magyarázza az ATTAC írott elveiben igen visszafogott, reformista jellege.

Pakisztánban a szakszervezetek föderációja (APTUF) szorosan együttműködik a civil szervezetekkel, így mindenekelőtt a

radikális Dolgozó Nők Szervezetével (WWO), amellyel közösen 2003. május 1-én minden nagy ipari városban jelentős demonstrációkat szerveztek.

A mozgalmak törekednek a nemzetközi koordinációra, ami nemzetközi koalíciók létrejöttéhez vezetett. Ilyen például a South Asian Labour Forum, a Manilában alakult People's Conference Against Imperialist Globalization és a People's Caravan Against APEC, a nemcsak Ázsiát érintő Global South vagy az 1999-ben Seattle-ben újtára indított, Ázsián is túlmutató, de ázsiaiak által kezdeményezett, és általuk dominált International League of Peoples' Struggle. Az ILPS megakulásában a Fülöp-szigeteki szervezetek vettek részt a legnagyobb számban, de Nepál, Bangladesh, India, Thaiföld, Indonézia, Hongkong, Dél-Korea, Pakisztán és Malaysia is képviseltette magát néhány mozgalommal. Japánból egy szervezet sem volt jelen.

5) AZ ANTIGLOBALISTA MOZGALMAK CSOPORTOSÍTÁSAI

A globalizációkritikai vagy antiglobalista mozgalmakat több szempontból lehet csoportosítani. Andor (2002) a bírálat ideológiai tartalma szerint öt irányzatot különböztet meg (a globalizáció apologetikus, tehát nem kritikai felfogásán túl):

- 1) *keresztény/szociális* (minimális kritikát gyakorló) irányzat (pl. Jubilee 2000, ICMICA, Christian Aid, Igen című újság²⁴);
- 2) *keynesiánus/szociáldemokrata* (pl. ATTAC);
- 3) *marxista/forradalmi* (pl. International League of Peoples' Struggle, International Socialist Resistance);

²⁴ Kovács (2002)

- 4) *populista/romantikus* (pl. D.C. Korten és követői), valamint
- 5) *konzervatív/nacionalista* (pl. a Leleplező című újság egyes számai) irányzat.

A Corriera della Sera inkább a bírálat fő témáját teszi meg csoportképző ismérvek (némi következtetéssel belekeverve ideológiai szempontokat is):²⁵

- (1) *Pacifisták*: pl. Stop the War (angol), Béke Kerekasztal (olasz).
- (2) *Környezetvédők*: pl. Friends of the Earth, People and the Planet, Greenpeace.
- (3) *Gazdasági kérdésekkel foglalkozók, az egyenlő gazdasági esélyekért, a fejlődők helyzetének javításáért, adósságaik eltörléséért, a spekuláció megfékezéséért harcolók*: pl. ATTAC, GATSwatch, Corporate Watch, Oxfam, World Development Movement, Trade Observatory, Corporate Europe Observatory, Third World Network, ESIB (oktatás és GATS), From Seattle to Brussels, Jubilee 2000.
- (4) „*Munkapártiak*”: szakszervezetekhez, kommunistákhoz közeli mozgalmak.
- (5) *Katolikus mozgalmak*: az olasz és az amerikai szervezetek dominálnak. (Magyarországon: Pax Romana. Christian Aid, Pax Christi.)
- (6) *Engedetlenség* (radikálisok): Ya Basta, Globalise Resistance (angol), Batasurna Fiai (spanyol), egyéb polgári engedetlenségi mozgalmak.

Ezzel azonban még nem ért véget az antiglobalizációs mozgalmak sokféleségét tisztázni igyekvő csoportosítás lehetősége. Ugyanis különböző típusú és intenzitású aktivitásról is szó van. Ezek alapján az alábbi típusokról beszélhetünk:

- (1) *Tömegszervezetek* állandó tagsággal és rendszeres programokkal, akciókkal (ATTAC, Globalize Resistance, Pax Romana stb.).
- (2) *Médiумok* (leginkább Internetes formában), mint a People and the Planet, az

International Forum on Globalization, a ZMAG.

- (3) *Think-tank*-ok, melyek fő célja a kritikai/felvilágosító/”népnevelő” tanulmányok, tények összegyűjtése és közreadása (Jubilee Research, Friends of the Earth International).
- (4) *Ad hoc akciók/kampányok*, mint az ANSWER (Act Now to Stop the War and End Racism, USA).
- (5) *Vallási közösségek*.
- (6) *Szakszervezetek*.
- (7) Mindezeket egységbe fogni óhajtó laza, feladatorientált *gyűjtőszervezetek* (pl. a szociális fórum világmozgalma).

Bármely csoportosításról elmondható, hogy határai elmosódnak, illetve a különböző szervezetek, mozgalmak általában egyszerre több csoportba is tartoznak (pl. a *think-tank*-ek többnyire kampányokat is szerveznek, a tömegszervezetek tudományos tanácsot tartanak fenn, és kiadványokkal, internetes honlappal, hírlevelekkel „népművelnek” stb.). Ezért az általam használt alábbi csoportosítás sem lehet egyértelmű. Mivel azonban az a cél vezérelt, hogy bemutassam, mik és mit is akarnak ezek az „antiglobalizációs” szerveződések, elsősorban a chartájukban, önmeghatározásukban kiemelten szereplő célok, témák szerint csoportosítottam őket. Így az alábbiakban a szegénységgel, a kereskedelmi liberalizációval, a pénzügyekkel/eladósodással, a háborúval, a környezetvédelemmel, a „népműveléssel” (*think-tank*, média) foglalkozó és az általános rendszerkritikát gyakorló (antikapitalista) mozgalmakat, szervezeteket, valamint a gyűjtőszervezeteket mutatom be. Hangsúlyozva, hogy alig létezik olyan globalizációkritikai mozgalom, amely csak egy aspektusával foglalkozna a világfejléményeknek, és ha különböző eloszlásban is, de mindegyikben fellelhető és szorosan összekapcsolódik a két törekvés: a tömegek „művelését” célzó *információközlés* és a tömegek megmozgatására irányuló *aktivizmus*.

²⁵ Közli Seres (2002).

6) A GLOBALIZÁCIÓKRITIKAI SZERVEZETEK FŐ TÉMÁIK SZERINT

6.1. Szegénység

*World Development Movement*²⁶

A WDM 1970-ben alakult, a fejlődő országokhoz kötődő mozgalom. A szegénység okaira világít rá, és azért lobbizik a politikusoknál, hogy megváltozzanak azok a szabályozások, amelyek az embereket szegénységben tartják. Pozitív alternatívákat keres és támogat. A fejlődő világ szegényeivel működik együtt. Azokkal, akik ilyen vagy olyan módon felkelnek az igazságtalanság ellen.

A WDM manifesztumában megállapítja, hogy a világ rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyekkel a szegénység felszámolható lenne, mégis a világ fele kevesebb, mint napi 1,40 dollárból él. Csak 2002-ben 11 millió gyermek halt meg a szegénységgel összefüggésben (napi 30.000), miközben a világ három leggazdagabb embere gazdagabb, mint a világ 48 legszegényebb országa. A WDM lobbizással, kampányolással (fogyasztók, részvényesek, kormányok megszólításával) igyekszik felhívni a figyelmet a szegénységet tápláló kormányintézkedésekre. Többek között a WTO reformjáért, a GATS-tárgyalások keretében tervezett további beruházásliberalizáció ellen is fellép.²⁷

Euromarches/European March

Az Euromarches-t az európai újszegénység, a munkanélküliek és a feketemunkások felduzzadó tömegei hívták létre 1997 tavaszán. Ekkor Finnországtól Marokkóig és minden EU-országban útnak indultak a munkanélküliek tömegei, és a felvonulók egy nagy demonstrációban egyesültek Amszterdamban az EU-csúcs idején. Ez az első „menetelés” indította útjára a mozgalmat, mely hálózatok, szakszervezetek együttműködésével a munkanélküliség, a fekete (biztosítás nélkül végzett) munka, a kedvezőtlen munkavállalási feltételek (rosszul fizetett részmunka, távmunka stb.) a munkaerő-piaci kirekesztés, valamint a faji alapú megkülönböztetés ellen küzd. Ez a mozgalom karolta fel a „Sans-Papiers”, azaz a legrosszabb helyzetben lévő, mindenféle papír nélküli bevándorlók tömegeit is, akiket egyszerűen csak „Európa igazi rabszolgái”-nak neveznek.²⁸ A mozgalom manifesztuma szerint az általa képviselt tömegek úgy a Mediterráneumban, mint a fejlettebb Európában ugyanannak a koherens és precíz politikának az áldozatai, melyet az európai gyáriparosok érdekvédelmi szerve, a Round Table és más lobbyk javaslatára az európai kormányok, illetve az Európatanács hajtanak végre. Az EU kormányai által folytatott migrációs politika „a kizsákmányolás szégyenteljes feltételeinek elfogadására kényszerítik az emberek ezreit, csak hogy kielégítsék a munkáltatók profitéhségét, akik így mind súlyosabb munkafeltételeket állapítanak meg más munkások számára. A kormányok és a munkáltatók érdekei nem ellentétesek, hanem egybevágnak.”²⁹

A kemény szavak ellenére az European March követelései nem mennek túl a szociális jogok bővítésén, amit ők a „kapitalista Európa büntetési elleni harc”-nak neveznek. Főbb követelései az alábbiak: mindenki jövedelme érje el az egy főre jutó GDP felét; megfelelő munka mindenkinek (a munkanélkülieket ne lehessen elfogadhatatlan munka-

²⁶ <http://www.wdm.org.uk/about/index.htm>

²⁷ <http://www.wdm.org.uk/campaign/WTO.htm>

²⁸ Dufour (2002) p. 1.

²⁹ *ibid.*

feltételek mellett munkára kényszeríteni); a munkaidő csökkentése, munkahelyteremtés, társadalmilag hasznos munkák létrehozása; a 'Sans-Papier'-k számára az elismerés biztosítása stb.³⁰

Oxfam

Az Oxfam talán a legrégebbi eredetű globalizációkritikai mozgalom, ugyanis 1942-ban alakult. Teljes neve Oxford Committee for Famine Relief (Az Ínség Enyhítésének Oxfordi Bizottsága). Keresztény-katolikus indítatású alapítónak célja az volt, hogy tartós megoldást találjanak a világszerte tapasztalható szegénységre és szenvedésre. Az Oxfam például az élelmiszerek árának csökkentésére vonatkozó javaslatokat dolgoz ki, bírálja a szellemi tulajdonjogok (a WTO keretében megalkotott TRIPS-egyezmény) árfelhajtó és társadalmi egyenlőtlenítő hatásait, különös tekintettel a gyógyszerekre. Ezzel összefüggésben javasolják, hogy töröljék el a WTO (TRIPS) keretében létrehozott 20 éves jogvédelmi periódust, adják vissza a kormányoknak a jogot a közegészségügy érdekében hozott kereskedelemkorlátozó jogszabályok alkalmazására, töröljék el a fejlett országok (mindenekelőtt az USA) által oly sokszor alkalmazott kereskedelmi szankciókra jogosító nemzetközi szabályokat.³¹ Az Oxfam fejlesztési, segélyezési és kampányszervezet. Szegények közösségeivel, helyi csoportokkal, önkéntesekkel és támogatókkal dolgozik.

Christian Aid

A Christian Aid központja is az Egyesült Királyság. Templomok hálózata, amely vallási hovatartozástól függetlenül azokon segít, akiknek a legnagyobb szükségük van rá. A helyi szükségleteket legjobban ismerő helyi szervezeteken keresztül juttatja el segítségét, de van 16 tengerentúli irodája is.

³⁰ *ibid.* p. 2.

³¹ Lásd Kevin Watkins-nak, az Oxfam politikaitanácsadó-helyettesének írását, Watkins (2002).

A szervezet hitvallása, hogy segíteni kell az egyes embereket abban, hogy megoldást találjanak problémáikra. A Christian Aid szegénység nélküli világot képzel el, és miként a WDM és az Oxfam, azért kampányol, hogy megváltozzanak azok a szabályok, amelyek szegénységben tartják az embereket. Prófétikus akar lenni, tetemre hívja azokat a rendszereket és folyamatokat, amelyek a szegény és marginalizált emberek érdekei ellen dolgoznak. Az új rendszer csak olyan mozgalom eredménye lehet, amely a jobbító szándékú individuumokra épül. Mindezt a Christian Aid adománygyűjtéssel, *fund raising* rendezvények szervezésével, egyezőval a gazdagság egyéni szintű átcsortosításával véli elérhetőnek.

*ICMICA – Pax Romana*³²

Az International Catholic Movement for Intellectual and Cultural Affairs (ICMICA) olyan keresztény nemzetközi szervezet, amely szándéka szerint hidat alkot a civil társadalom és az egyház között. Céljai:

- * a globalizáció jelenlegi modelljének spirituális, etikai és kulturális dimenzióban való vizsgálata;
- * a keresztény civil mozgalmak erősítése;
- * koalíciót alkotni, és csatlakozni mindazon mozgalmakhoz, amelyek – vallásiak vagy sem – védik az emberi jogokat, vagy készek az ökumenikus dialógusra.

Az ICMICA alapértéknek tekinti az önmeghatározást (*self-determination*), konfliktus-kerülést, a lokalitást, valamint a kulturális diverzitást. Ezek védelme érdekében együtt kampányol, tüntet más hasonló célú mozgalmakkal.

Az ICMICA számos tagja – főleg Latin- és Észak-Amerikából – vett részt a WSF II. előadásain, vitáin, az első európai szociális fórumon, az ottani antiglobalizációs, antirasszista és háborúellenes tüntetésen, az iraki háború elleni egyéb akciókban. Az ő

³² A Pax Romana ICMICA-műhelyének tervezete az Ázsiai Szociális Fórumon. Asian Social Forum and South Asian Workshop on Peace, 2003 January 2–10.

tapasztalataik vezettek az ICMICA tanácsának azon döntéséhez, miszerint szervezetileg is részt vesznek a harmadik szociális világforumon és a regionális fórumokon (az ázsiai, az európai). Kezdeményezték a „vallások vitáját” a globalizáció etikai és spirituális vonatkozásairól.

A Pax Romana az ICMICA magyarországi tagszervezete. Alapvető céljai a békeségteremtés, az emberi jogok érvényesítésének elősegítése és a szegényekkel való szolidaritás. Jelszava az „Emberközpontú globalizáció és béke”. Ugyanakkor a magyar Pax Romana nem tömegmozgalom, nem is célja a tömegek megmozgatása. Véleményét nyilatkozattételekkel adja a világ tudomására. A békemozgalomban sem vett részt.

6.2. Kereskedelmi liberalizáció

From Seattle to Brussels

A „Seattle-től Brüsszelig” mozgalmat 13 európai ország 57 civil szervezete alapította meg 2002. június 7-én Brüsszelben, az európai üzleti csúcs (European Business Summit, Brüsszel, június 9–11.) apropóján. A neoliberais áramlat elleni fellépés és az európai NGO-k összefogásának igénye szülte.³³

Chartájuk szerint a vállalati globalizációval szemben a Seattle-ben megkezdődött demonstratív ellenállást fenn kell tartani. Alternatív, humánus, demokratikusan elszámoltatható és fenntartható, mindenki számára előnyös kereskedelmi rendszerrel kell felváltani a mait. Tiltakoznak az EU neoliberális politikája ellen, a kereskedelem s a szolgáltatások liberalizálásáról folytatott tárgyalások (WTO, GATS) átláthatatlansága és demokratikus kontrolljának hiánya ellen. Az EU intézményeinek jelenlegi gyakorlatával szemben olyan gazdasági modellt javasol-

nak, amely tiszteletben tartja az emberek és a környezet alapvető jogait.

4. keret A parasztvezér

A 49 esztendősen José Bové a francia farmerek érdekvédő mozgalmanak radikális vezéralakja. A romantikus, az állam szabályozó szerepét visszaszűrő antiglobalizációs irányzat képviselője (melléleg a francia ATTAC tagja). Többek között onnan híresült el, hogy Franciaországban egyszer több tucat társával együtt lebontotta egy McDonald's teljes felszerelését, lévén a gyorsétterem a francia parasztok értékesítési nehézségeinek egyik szimbóluma. A francia hatóságok beperelték és börtönre ítélték. Széles körű tiltakozás indult az ítélet ellen, még képviselők is felemelték szavukat. Jellemző Bovéra, hogy miközben otthon eljárás folyt ellene, ő Brazíliában 1300 farmerrel együtt részt vett egy amerikai tulajdonú biotechnológiai cég ültetvényei elleni támadásban.* „Az élelmiszer-ellátás, a mezőgazdaság a pénzcserélő eszközzé vált”, mivel a nagytermelők „megfeledeztek a részletekről és a kimenetelről, vagyis az asztalnál ülő emberről” – mondja Bové. „Ha az ember nem akarja elveszteni hatalmát saját élete és étele fölött, ma már a világkereskedelmi forgalmat kell ellenőriznie” – állítja az általa vezetett paraszttömegmozgalom.**

* <http://www.mn.mno.hu/index.mno?cikk=80219&rvt=7&date=2002-05-29>

** <http://www.mn.mno.hu>

Trade Justice Coalition

Az intellektuális műhelyek és a mozgalom összekapcsolódásának eklatáns példája a Trade Justice Coalition, amely a People and Planet internetes újságot készítő közönségtől indult ki (és annak honlapján belül kapott helyet is). A Trade Justice Coalition az igazságos kereskedelmet tűzte zászlajára, ezért élesen ellenzi a GATS-ot. 2001 novemberében indult egy fesztivállal (Trade Justice Carnival). A karnevált 2002 júniusában egy ún. Mass Lobby követte. Ez azt jelenti a mozgalomban, hogy a tömegek demonstrációjának erejével gyakorolnak nyomást a törvényhozókra. A Trade Justice Coalition szervezésében az emberek a brit alsóház elé vonultak (ezt megelőzően egy kampány keretében levélben keresték meg

³³ <http://www.xs4all.nl/~ceo/ebsummit/statement.htm>

képviselőjüket, felhívva figyelmüket a következő demonstrációra és annak céljaira). A TJC követelése a következők:

- * a szegényparasztság megélhetését szem előtt tartó agrárpolitika (megfelelő árak, garanciák, munkalehetőségek);
- * a szolgáltatáskereskedelem liberalizálásának (GATS) újragondolása, a liberalizáció és a privatizáció felülvizsgálata az alapvető szolgáltatások esetében (pl. víz);
- * új nemzetközi törvény a multinacionális vállalatok tevékenységének (jogaiknak és kötelességeiknek) szabályozására.

A Trade Justice Coalition szerint a GATS fenyegeti a demokráciát, mivel a nagyvállalatok érdekeit képviseli, visszafordíthatatlan, és privatizálással jár. A GATS megszületésénél 1994-ben bábáskodó kormányok nem értették meg ezt a rendkívül komplex technikai egyezményt – állítja a TJC.³⁴

5. keret Humor és tüntetés

A Trade Justice Coalition nevű szervezet egyik utcai demonstrációja során a transznacionális vállalatokat nagy szűnyogként ábrázolták, amelyek a nemzetközi kereskedelem vérét szívják. A 2002. február 15-i budapesti békedemonstráción hatalmas háromfejű feketetextil-sárkány jelképezte a béke ellen támadó olajlobblyt. Más tüntetéseken is gyakoriak a bábuk, élőképek, a festett arcok, a zene, az ének és a dobszó. Mindez jó példája az új típusú tömegdemonstrációknak, melyekben „Seattle népe” mindig igyekszik megjeleníteni humorát és életkedvét.

*Public Citizen és Global Trade Watch*³⁵

A Public Citizen-t 1972-ben alapította az USA-ban Ralf Nader, több hasonló mozgalom szülőatyja. Célja a társadalom és környezet problémáinak megoldása. Mindezt az informálás révén kívánja elérni, abból a té-

telből indulva ki, hogy az egyszerű ember, a „közpolgár” (a *public citizen*), olyan személyiség, aki akkor tud aktív részt vállalni saját élete megreformálásából, ha ellátják minden szükséges információval a világról és a világ megjavításának eszközeiről.

A Public Citizen a 90-es években a globalizáció fő kérdései felé fordult. Már a WTO létrehozásához vezető Uruguay Round (1991) óta kampányolt a készülő szabályok ellen. Az *Our World is not for Sale!* (A mi világunk nem eladó!) hálózat alapítója. Ebben több mint 100 ország társadalmi mozgalmi és civil szervezetei vesznek részt. Ez a hálózat kezdeményezte a *WTO: Shrink or Sink* kampányt. Céljuk, hogy minden országban jöjjenek létre a saját kormányukat elszámoltatni igyekvő civil „koalíciók”, ahelyett, hogy az olyan „antidemokratikus intézményeket” próbálnák befolyásolni, mint amilyen a WTO. A globalizációkritikai mozgalmak túlnyomó többségéhez hasonlóan, a Public Citizen sem kap, és nem is kér pénzt kormányoktól vagy vállalatoktól.

A Public Citizen egyik „részelegként” jött létre 1995-ben a Global Trade Watch. Központja Washingtonban van, célja a kormányok és a nagyvállalatok („korporációk”) elszámoltathatósága. A GTW az egyetlen USA-beli szervezet, amely teljes energiáját a globalizációval kapcsolatos kérdéseknek szenteli, felhívva a figyelmet annak egészségügyi, biztonsági, környezeti, gazdasági és a demokratikus kormányzásra gyakorolt hatásaira.

Miként a Public Citizen, úgy a GTW is nemzeti és nemzetközi szinten szervezett kampányokkal, kutatásokkal, publikációk közérthető és mindenki számára elérhető úton való terjesztésével, a közembereket bevonó információs programokkal igyekszik hatást kifejteni, rendszeres interaktív kapcsolatra törekszik a tömegekkel és a politikusokkal, valamint a nemzetközi partnerekkel. Különböző (munkavállalói, vallási, családi, környezeti) mozgalmakból, közösségekből épülő nemzeti szintű hálózat kialakítása a céljuk. Fő témáik a WTO, a NAFTA, a FTAA/ALCA a GATS. Saját bevallása szerint a GTW azt kívánja megértetni az embe-

³⁴ http://peopleandplanet.org/tradejustice/briefing_gats.asp

³⁵ <http://www.citizen.org/trade>

rekkel, hogy ez a jelenlegi világkereskedelmi rendszer nem egy „szabadkereskedelmi” modell, hanem a nagyvállalatok által dominált kereskedelem. A GTW fő témái:

- * *WTO*. A GTW az 1999-es seattle-i WTO-miniszteri ülés elleni tiltakozás egyik fő szervezője. 1999 folyamán teljes körű kampányt folytatott a WTO ellen, könyvet adott ki róla.
- * *A nemzetközi beruházási szabályok* (MAI, GATS, FTAA/ALCA³⁶).
- * *Közszolgáltatások privatizációja*. A GTW meglátása szerint a folyamatban a közérdeket áldozzák fel a profitráta (*profit margin*) növelésének oltárán.
- * *A demokrácia helyzete, a közérdek védelme*.
- * *Nemzetközi szabványharmonizálási törekvések* kritikai vizsgálata.

GATSwatch

A GATSwatch a Corporate Europe Observatory (CEO) és a Transnational Institute közös projektje. Mindkét intézmény pályázati, projektalapon működő, kormánytól független kutatóműhely, nemzetközi munkatársi hálózattal.³⁷ A CEO a multik által okozott társadalmi-környezeti károkat kutatja, és velük kapcsolatban kampányol. Az 1974-ban alapított TNI ennél tágabb körben kutatja és hirdeti a világgazdasági folyamatok aspektusait. Mindkét *nonprofit* cég Hollandiában van bejegyezve.

A GATSwatch 2001 eleje óta működő *website*. Civil szervezetek és akadémiai műhelyek GATS-kritikáit, valamint a hivatalos GATS-dokumentumokat gyűjti össze, és adja közre.

A GATSwatch projekt, illetve a mögötte álló intézmények kezdeményezésére jött létre a *Stop the GATS Attack Now* kampány, amelyhez már a kezdetekben több mint 50 ország több mint 430 szervezete csatlakozott. A kampány célja, hogy azonnali moratóriumot érjen el a GATS-tárgyalásokra vonatkozóan. Ezt a célt a demonstrációk, a felvilágosító kampányok és a lobbyszás különböző eszközeivel igyekeznek elérni. Hasonló kampány folyt korábban *No New Round* és *Shrink or Sink* címmel a WTO ellen.

Corporate Watch

A Corporate Watch tevékenysége túlmutat a szűk értelemben vett kereskedelmi kérdéseken. Ez az 1996 végén Oxfordban alakult, önmagát radikálisnak nevező kutató és ismeretterjesztő csoport a nagyvállalatok, mindegyik előtt a multik tevékenységét, valamint az őket fenntartó rendszert vizsgálja, tehát a jelenségek objektív alapjait keresi. A Corporate Watch célja „a profitmotívum által előidézett környezeti és társadalmi rombolás megállítását”. Működését fizetett és fizetetlen szerződések, valamint speciális finanszírozású projektek keretében végzi. Együtt dolgozik többek között a Greenpeace-szel, a the Guardiannal, a *London Reclaims the Street* és egyéb kampánymozgalmakkal. Minden kutatási eredményüket hozzáférhetővé teszik az interneten.³⁸

A TJC-hez hasonlóan a GTW, a GATSwatch és a Corporate Watch is a szellemi műhelyek és a tömegmozgalom összekapcsolódásának példái.

³⁶ Free Trade Area of Americas: a NAFTA kibővítését jelentő egyezmény, melyben 31 amerikai ország egységesítene piacát.

³⁷ A TNI-ben dolgozik például Susan George, az ATTAC egyik vezető egyénisége, a transznacionális vállalatok, a WTO, a GATS kutatója. E témában nagy sikerű könyve a „Tegyük helyére a WTO-t!”, melyet több nyelvre lefordítottak.

³⁸ <http://www.corporatewatch.org>

6.3. Pénzügyek, eladósodás

Jubilee 2000

A Jubilee vagy Jubilee 2000 nevű, mára nemzetközivé vált mozgalom Észak-Amerikából indult útjára a Jubilee 2000/USA és a Kanadai Ökumenikus Jubileumi Kezdeményezés (Canadian Ecumenical Jubilee Initiative) vallási szervezetek közös akciójaként. A Jubilee-kampány arra a bibliai hagyományra épül, hogy egy jubiláris évben eljön az igazság pillanata.

A Jubilee igen nagyívű követelésekkel állt elő: a G7 vezetőit arra szólította fel, hogy „töröljék el a legszegényebb országok visszafizethetetlen adósságait 2000-ig egy becsületes és átlátható folyamatban”. A több mint 60 országban folytatott kampány végére 24 millió aláírás gyűlt össze. Eredményeként a G7 kormányfők kötelezték magukat, hogy 100 milliárd dollárt elengednek. Ezzel került az adósságkérdés a globális politika állandó napirendjére.³⁹ Ezen túlmenően azonban a Jubilee 2000 a gazdaság igazságosabb újraelosztását és a környezet kirablásának megállítását is követelte, valamint a strukturális alkalmazkodási programok eltörlését. Mivel a Jubilee 2000 lényegében minden fő egyházban jelen van Amerikában, pótolhatatlan szerepet játszott abban, hogy az 1994-ben indult „50 év elég volt!” (*Enough!/Ya Basta!*) mozgalom kérdésfelvetései eljutottak az átlagemberekhez és a médiába is.

Jubilee Research @ NEF (Jubilee Plus)

A Jubilee Research (JR) az angol Jubilee 2000 utódja, a régi és az új kezdeményezések összekapcsolódásának jó példája. A Jubilee Research az 1987-ben alakult Új Közgazdaságtan Alapítvány (New Econom-

ics Foundation) kutatási programja. A NEF a világgazdasági fórummal szembeni első alternatív csúcs, a TOES (The Other Economic Summit) hagyományából nőtt ki. A JR a Jubilee 2000 sikerére és eredményére támaszkodik. Célja, hogy friss és pontos adatokat, igaz és érthető információkat gyűjtsön össze és terjesszen a világban felgyülemlett adósságokról és pénzügyekről. Vezérelve az elemzés, demisztifikálás és közérthetőség.

De a JR, mint az több fenti szervezettel kapcsolatban is megállapítható, nemcsak *think-tank*. Akciókra is bátorítja szimpatizánsait, magát *think-and-do-tank*-nek nevezi. A JR támogatja az adósság ellen és a gazdasági igazságosságért küzdő aktivistákat világszerte, és arra törekszik, hogy a „környezeti adósságok” problémája része legyen az adósságok eltörléséről szóló tárgyalásoknak.

A JR testvérszervezetei a brit Jubilee Debt Campaign, valamint a Jubilee Movement International (JMI). Ez utóbbi 2001 áprilisában alakult egy Maliban (Bamako) rendezett konferencián, közvetlenül a Jubilee 2000 kampány lezárása után. A több mint 50 (főként fejlődő) ország képviselőit a Jubilee 2000 egyik mali vezetője hívta össze. A résztvevők elhatározták, hogy hálózatot szerveznek annak érdekében, hogy „kiemeljék a nemzeteket és azok tagjait a külső adósság kötelékéből, és harcoljanak a globális gazdasági és társadalmi igazságosságért.” A Jubilee 2000 aktivistái még egy konferenciát tartottak azóta Ecuadorban (Guayaguil) 2002 márciusában, ahol elkötelezték magukat egy kampány mellett, amely a „nemzetközi adósságbíróságért” (az eladósodás okozóinak felelősségre vonásáért) folyik.⁴⁰ A JR követelése a pénzügyi globalizációval összefüggésben:

* A fejlődő országok visszafizethetetlen adósságainak 100%-os eltörlése.

* *Igazságos és szabályozott kapcsolatok* létrehozása az adós országok és a nemzetközi hitelezők között. Ennek első lépéső-

³⁹ <http://www.jubileeplus.org/about/about.htm>

⁴⁰ <http://www.jubileeplus.org/jmi/main.htm>

jeként nemzetközi inszolvenca⁴¹-vizsgálat. (Ezzel a JR implicite megkérdőjelezi az IMF, a Világbank és más hitelezők korrektségét a hitelek odaítélésében.)

- * *Demokratizálni*, átláthatóvá és a polgárok felé elszámolásra kötelessé tenni a kormányok és a multilaterális intézmények nemzetközi pénzügyi tevékenységét.
- * *A környezeti értelemben fenntartható fejlődést* szolgáló politika előtérbe helyezése.
- * Észak fizesse meg a Délnek *környezeti adósságát* (a környezetben okozott kárt).
- * *Kritika tárgyává tenni az IMF-féle strukturális-kiigazító programokat*, mivel, úgymond, ezek a deflációs politika révén az adósok felől a hitelezők felé való tökéramlást eredményeznek. Az IMF a hitelezők érdekét a polgárok érdekei elé helyezi, és a megszünteti a szuverén kormányok autonómiáját a (gazdaság-) politikában.
- * *Kidolgozni egy alternatív politikát*, amely a fejlődés finanszírozását önfenntartóvá teszi, tehát amelyhez nincs szükség külföldi donorokra és hitelezőkre.

ATTAC

Az ATTAC az Európából induló globalizációkritikai mozgalmak egyik legoffenzívabb és legsikeresebb, bár korántsem a legradikálisabb képviselője. A baloldali értelmiség kezdeményezése, mely pillanatok alatt sokak érdeklődését és szimpátiáját keltette fel. Sikerének kulcsa minden bizonnyal jól körülhatárolható céljaiban. E célok a széles társadalmi-ideológiai csoportok számára elfogadhatóak konkrétságuk és szerénységük okán. Ez a kezdeményezés a neoliberalizmusnak azt a vonatkozását állítja ugyanis középpontjába, amely a legnyilvánvalóbb veszélyt jelenti a gazdasági-társadalmi egyensúlyra – még a neoliberalizmus sok hívójének számára is –, nevezetesen a speku-

lációs tőkét. Az ATTAC története bizonyos szempontból tipikus, de legalábbis fontos adalék annak megértéséhez, miért és hogyan jöttek létre, és eszkalálódtak az új típusú globalizációkritikai mozgalmak. Ezért az ATTAC-ot egy kicsit részletesebben tekintjük át.

A spekulációs tőke által kiváltott 1997-es délkelet-ázsiai válság hatására Ignacio Ramonet, a baloldali elkötelezettségéről ismert francia *Le Monde Diplomatique* című folyóirat főszerkesztője cikket jelentetett meg („Fegyverezzük le a piacot!”), melyben felvetette a spekulációs tőke mozgások megakadályozásának szükségességét, s felhívta a figyelmet James Tobin amerikai közgazdász 1972-es javaslatára. Ez utóbbi a devizaműveletek 1%-os (vagy kisebb) megadóztatását tartalmazta a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzése céljából (az ún. Tobin-adó).

Ignacio Ramonet cikke váratlan és páratlan érdeklődést váltott ki a hazai olvasóközönségből, melynek hullámán alig fél év múltán, 1998 júniusában magánszemélyek, civil szervezetek és folyóiratok részvételével megalakult az Association pour une Taxation des Transactions financières pour l’Aide des Citoyens (szövetség a pénzügyi tranzakciók megadóztatására, a polgárok megsegítése érdekében – a betűszót megtartó szabad fordításban: Alakulat a Tőke-Tranzakciók Adóztatásáért az állampolgárok Céljára) nevű szervezet, az ATTAC. A franciaországi ATTAC tiszteletbeli elnöke Ignacio Ramonet, főtájkára pedig Bernard Cassen (a *Le Monde Diplomatique* igazgató-szerkesztője).

Az érdeklődés azonban nem állt meg a francia határnál. Az 1998 decemberében tucatnyi afrikai, ázsiai és európai ország képviselőjében megrendezett találkozón az ATTAC-ot nemzetközi mozgalommá nyilvánították, Nemzetközi Mozgalom a Pénzpiacok és Intézményeik Demokratikus Ellenőrzésére” néven. Az itt elfogadott dokumentum azóta minden nemzeti ATTAC-szervezet kiindulópontja.

A nemzetközi ATTAC platformja megállapítja, hogy a „pénzügyi globalizáció”

⁴¹ Inszolvens az a bank, amely nem a kellő körültekintéssel jár el a hitel kihelyezésekor, tehát akkora hitelt nyújt, amekkorát az adós visszafizetni nem tud(hat).

(a nemzetek feletti vállalatok és pénzpiacok rendszere) elmélyíti a gazdasági-társadalmi bizonytalanságot és egyenlőtlenségeket, gyengíti a demokratikus intézményeket. A tőkeáramlás szabadságfokának, az adóelkerülésnek és a spekulációnak robbanásszerű növekedése számottevően meggyengíti az államokat, és a függő helyzetű országok lakosságát sújtja a legjobban. A szociális vívmányokat azonban mindenütt támadások érik, deregulálják a munkapiac egészét, a spekulációs konjunktúra hatásának teszik ki a nyugdíjalapokat.

A nemzetközi ATTAC-mozgalom ezzel szemben mélyen spekulációellenes, és a politika domináns szerepét visszaállító társadalomban gondolkodik – szögezi le a dokumentum. Akcióinak célja, hogy a demokrácia visszanyerje a tőle a spekuláció által átvett demokratikus tereket; hogy megakadályozzák az állami szuverenitás további csökkenését; hogy létrejöjjön „a demokrácia világméretű térsége”. Konkrétan pedig a spekuláció megfékezése (Tobin-adó), az adóparadicsomok szankcionálása, a nyugdíjalapok tőzsdére vitelének megakadályozása, a tőkebefektetések átláthatóságának támogatása, a (nemzetközi) bank- és pénzügyi műveletek törvényi szabályozása, valamint a fejlődő országok adósságának eltörlése.

Az ATTAC a nemzeti szervezetek laza, együttműködő hálózata, amely más, hasonló tartalmú és célú mozgalmak, NGO-k, szakszervezetek, kutatóintézetek, sajtóorgánumok partnere. Alapvetően az internet adta lehetőségekre támaszkodik. Keresi a neoliberais globalizációt ellenző legkülönbözőbb társadalmi mozgalmak közös nevezőjét. Eszközei a társadalmi ellenállás megszervezéséhez a tájékoztatás és az elemzés egyfelől, a közös tervezés és az alternatívák keresése másfelől.

Máig 33 ország neves közéleti személyiségei, szakszervezetei és civil szervezetek sora csatlakozott a mozgalomhoz, a közös célokat mindenütt a helyi sajtóságokkal egészítve ki. Az ATTAC Magyarország 2002. február 2-án alakult meg. Az ATTAC tagjainak száma szerte a világon 80 ezerre

tehető, mozgósítható szimpatizánsaik száma azonban ennél jóval nagyobb.

Kiterjedt hálózattal bíró mozgalommá fejlődve, a közvélemény felrázásával az ATTAC egyre erőteljesebb nyomást gyakorol a neoliberalizmus fellegváraitra demonstrációkkal (Nizza, Göteborg, Genova, Barcelona, Porto Alegre-i Szociális Világforum stb.), és az olyan kérdések középpontba állításával, mint a spekuláció, a jövedelemelosztás igazságtalanságai, a koncentrált nagytőke (a transznacionális vállalatok) túlkapásai, a szegénység, az eladósodás, a nemzetközi intézmények (IMF, Világbank, WTO) antidemokratizmusa stb. A francia ATTAC mára jelentős befolyást gyakorol a parlament munkájára,⁴² elérte, hogy a Tobin-adó kérdése reflektorfénybe kerüljön, és nyomásgyakorlása révén érdemeket szerzett a profitörkvésekkel szembeni dolgozói érdekvédelem terén.

Az ATTAC fő jellemzői egyben a globalizáció által kiváltott új típusú társadalomkritikai mozgalmak fő jellegzetességei is. Az alábbi jegyek, ha eltérő súllyal is, de végző soron minden globalizációkritikai vagy antiglobalizációs szervezetben fellelhetők:

A transznacionális tőke kritikája. „A pénzügyi globalizáció ... a spekuláció kizárólagos logikáját teszi általánossá, amely egyedül a transznacionális vállalatok és a pénzpiacok érdekeit képviseli.”⁴³ Az ATTAC a tőkekoncentráció legújabb fejleménye ellen, a világméretűvé vált és e minőségében roppant gazdasági-társadalmi károkat okozó pénztőke jövedelemelvonó és természetpusztító tevékenysége ellen lép fel. Az ellen, hogy a neoliberális kapitalizmus haszonélvezőinek rövid távú érdekei maguk alá rendeljék a társadalmi igazságosságot, az ökológiai egyensúly szükségességét.

⁴² A francia parlamentben létezik külön ATTAC-frakció, melybe pártállástól függetlenül léphetnek be a témát fontosnak tartó képviselők. A csoport feladatorientáltan, *ad hoc* jelleggel működik.

⁴³ Részlet a nemzetközi Attac platformjából, amelyet 1998. december 12-én fogadtak el.

<http://www.attac.org>

Széles körű összefogás. „A cél a meglévő hálózatokkal való együttműködés, a népi, a civil és a demokratikus mozgalmak közös nevezőjének keresése.”⁴⁴ Az ATTAC tagjai közé számos és sokféle szervezet állt be, vállalva a mozgalom anyagi, szellemi és/vagy intézményi támogatását. A benne résztvevők, felismerve a probléma súlyosságát és az összefogás jelentőségét, félretették egyéb (vallási, világnézeti, politikai stb.) véleménykülönbségeiket, és a közös alapra, a transznacionális vállalatok és pénzpiacok érdekei által uralt „pénzügyi globalizációra” koncentrálnak. A mozgalom által egyesíteni szándékozott áramlatok sokszínűsége olyan érdem, mely egyben a közösen vállalható célok korlátja is.

Nemzetköziség. „Nemzetközi mozgalmunknak képesnek kell lennie rá, hogy kapcsolatot teremtsen nagyon különböző és változatos, a világ különböző területein, különböző országaiban működő partnermozgalmak tevékenysége között.”⁴⁵ Az ATTAC felöleli mind a fejlett, mind a fejlődő országok globalizációkritikai mozgalmait, elősegítve az Észak és a Dél hasonló okokból kárvallott népeinek összefogását.

Újfajta politizálás. „Széles körű tájékoztatás és a tervek kollektívabb kidolgozása ... hatékonyabbnak kell lennünk úgy a jelenségek elemzésének ... mint az alternatívák kidolgozása terén”. Cél „egy ellenszakszöveg szembeállítását az uralkodó diskurzus-sal.”⁴⁶ Az ATTAC a hagyományos politikai keretektől szervezetileg és érdekek szempontjából is független kritikai álláspontot foglal el és szándékozik a széles tömegekhez eljuttatni.

Radikalizálódás. Az akciók, az imént említett újfajta, a tömegek bevonására törekvő politizálás és tájékoztatás azt eredményezte, hogy a globalizációkritikai mozgalmak az elmúlt években mind radikálisabb gondolatokig jutottak el. Ez némelyek esetében megjelenik a platformban is, másoknál – így például az ATTAC esetében – inkább

csak a tagság körében. Mint Christopher Aquiton, az ATTAC egyik vezetője fogalmazott a 2002. novemberi firenzei európai szociális fórumon: „Az ATTAC az antineoliberalizmustól mára eljutott az anti-kapitalizmusig.” Anélkül, hogy platformja változott volna.

6.4. Háború, béke

Az USA iraki háborújával szemben több *ad hoc* koalíció, mozgalom jött létre (*Stop the War Now*, ANSWER stb.). Ezek magját a globalizációkritikai mozgalmak alkották. Olyannyira, hogy például a 2003. február 15-i nemzetközi háborúellenes napot Európa társadalmi mozgalmi hirdették meg az európai szociális fórum zárónapján. A demonstráció Európa-méretűnek indult, de végül más kontinensekről is csatlakoztak hozzá, s eredményeként sok (legalább 12) millió ember vonult az utcára szerte a világon. Mindez megszabta a békedemonstrációk jellegét. A világon mindenütt hangoztatott jelszavak a békén túl a hegemon törekvések és az antirasszizmus ellen, egy jobb, igazságosabb világért kiáltottak.

Nemcsak Európából, az USA-ból is jelentős békemozgalmak indultak ki (pl. *Let the Inspectors Work!*). Ez utóbbiak az utcai demonstrációk mellett a Pentagont, az amerikai képviselőket célzó (e-mail-, levél-, telefon-, aláírásgyűjtő) kampányokat is szerveztek annak érdekében, hogy megállítsák a Bush-kormányt.

A világban az antiglobalizációs mozgalmakból, illetve a szociális fórum mozgalmából *új típusú békemozgalom* kelt életre. Jellegzetességei, melyek természetesen nem minden elemében térnek el a korábbiaktól, az alábbiak:

* *Korán indult.* Már jóval a tényleges agresszió bekövetkezése előtt hallatta szavát. A korábbi háborúkban (pl. első öbölháború) csak a bombázások megkezdése után vált érezhetővé a tiltakozás.

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ *ibid.*

⁴⁶ *ibid.*

- * *Amerikában is erős volt.* Az USA lakosságának nagy tömegei csatlakoztak hozzá, pedig a háborús médiapropaganda és a békemozgalommal szembeni, különösen kezdetben jelentős médiabojkott az USA-ban érte el csúcspontját. 2001. szeptember 11. ürügyén mind az elnök, mind a háborús politika bírálata hazafiatlanságnak számított. Ezzel szemben Európában, legalábbis annak nyugati felén viszonylag kockázatmentesen lehetett a béke oldalára állni. Az amerikai tiltakozás jelszavai: *A háború nem teszi biztonságosabbá az USA-t! Ne onts vért az olajért! USA-Birodalom: nem az én amerikai álmom! Gondolj az iraki gyerekekre! A béke az igazán hazafias! A háború táplálja a terrort! A rendszerváltás otthon kezdődik!* stb.⁴⁷
- * *A „zöldek” is csatlakoztak hozzá.* A környezetvédők – legalábbis Nyugaton – őríási erővel fordultak szembe a háborúval. Megállapították, hogy a világ a szűkös erőforrásokért vívott háborúk korszakába lépett, s a háború nagyrészt éppen az olajért folyik. A zöldek ezért a nemzetközi békemozgalom aktív részesei váltak, ami korábban nem volt ilyen egyértelmű.
- * *A háborút a tüntetők a globalizáció következményének látták.* A globális békemozgalomban szerte a világon erős volt az igény, hogy kifejezésre juttassák – ez a háború a neoliberális globalizáció szülötte, s miként a terrorizmus is, anyagi érdekért folyik, és minden bizonnyal nem az utolsó lesz.

6. keret
Karhatalom

2001 júliusában, a G7 idején rendezett tüntetésen Genovában a rendőrök lelőtték egy diákot. Nemcsak szemtanúk elbeszéléséből lehet tudni, de maga az olasz államügyészség is kimondta, hogy a rendőrség provokálta a tömeget: fekete maszkos rendőrügynökök kezdtek törni-zúzni a tömegben, hogy legyen ürügy a tüntetők elleni fellépésre.* A világ közvéleménye arról is tudomást szerezhetett, hogy a rendőrök rátörtek a pihenő tüntetőkre a szálláshelyükül szolgáló iskolában, és gumibottal ütlegelték őket. A később „bizonyítékként” megtalált, a brutális fellépést indokolni hivatott Molotov-koktélt maga a rendőrség tette oda, amit az utólagos vizsgálatok során beismertek. A rendőrség berkein belül felelősségre vonásokra is sor került. 2002 decemberében, az európai szociális fórumot követően azonban az ügyészség már arról beszélt, hogy Giulianit jogos „önvédelemből” lőtték le, mivel agresszíven lépett fel.**

A 2002. november 6. és 9. között rendben lezajlott firenzei európai szociális fórumot és az ahhoz kapcsolódó kétmillió, jó hangulatú, erőszakmentes béketüntetést követően a dél-olasz városokban egyetlen éjszaka alatt 20 embert tartóztattak le, s további 22-t házi őrizetbe vettek a fórum szervezői közül. A vád államellenes szervezkedés, valamint a 2001-es genovai zavargásokban való részvétel volt. Ennek hatására Rómában, Firenzében, Genovában és Milánóban több tízezren vonultak az utcákra tiltakozásuk jeléül. Londonban és Berlinben szolidaritási demonstrációkra került sor az olasz követségek előtt. Cosenzaba az ország minden részéről érkeztek tüntetők, akiket a dél-olasz kisváros lakói – az Indymédia híradása szerint – kitörő örömmel fogadtak. Az egybegyűltek száma elérte a 100 ezret. A Globalize Resistance nemzetközi tiltakozó napot hirdetett meg a letartóztatottak szabadon bocsátásáért, a neoliberalizmust és a háborút ellenzők táborára számítva.***

* <http://www.nol.hu/Default.asp?DocCollID=84331&DocID=79431#79431>

** NoL 2002. december 3.

*** <http://www.nol.hu/Default.asp?DocCollID=84331&DocID=79431#79431>

⁴⁷ „War won’t make us safer!”, „No blood for oil!”, „U.S. Empire: not my American dream!”, „Start seeing Iraqi children!”, „Peace is patriotic!”, „War breeds terror!”, „Regime change begins at home!”.

6.5. Környezetvédelem

Greenpeace

A Greenpeace eredete 1971-ig nyúlik vissza, amikor egy maroknyi kanadai aktivista először kerekedett fel, hogy személyes jelenlétével akadályozzon meg környezeti pusztítást. Alaszkába hajóztak, ahol az USA föld alatti nukleáris robbantásokat folytatott. Bár a hajójukat még a cél előtt feltartóztatták, az akcióval sikerült ráirányítani a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy mi folyik a sok tengeri állatnak menedéket adó Amchitka szigetén. A „tanúviselésnek” (*bearing witness*) ez a sokszor meghökkentő és elismerést keltő formája azóta is alapvető szerepet tölt be a szervezet eszközei között.

A Greenpeace világméretű, független, nem erőszakosan kampányoló szervezet. Célja, hogy konfrontációival felhívja a figyelmet a globális környezeti problémákra, annak érdekében, hogy a földi élet megőrizhesse diverzitását, „zöld és békés” (*green and peace*) legyen. Akciói konkrétan az óceánok, az őserdők védelméért, a klímaváltozást okozó tüzelőanyagok, a mérgező vegyi anyagok és a genetikailag módosított organizmusok, a nukleáris elrettentés és a hasadóanyagok használata ellen, valamint egy „fenntartható kereskedelemért” zajlanak. Ezen kívül a Greenpeace harcosan kiáll minden háború ellen, ahogy tette az USA Irak elleni támadása idején is. A Greenpeace saját kutatási bázissal is rendelkezik, s eredményeit a legszélesebb körben publikálja, beleértve az ismeretterjesztést is. A szervezet csak a hivatalos politikától független alapítványoktól és magánemberektől fogad el támogatást.

A Föld Barátai (FEI) a nemzeti környezetvédő szervezetek föderációja. 1971-ben alakította négy szervezet (Franciaországból, Svédországból, Angliából és az USA-ból). Jelenleg 66 nemzeti csoportja, ezen belül körülbelül 5000 aktivista csoportja és becslések szerint egymillió szimpatizánsa van. A FEI szintén a kampányolást választotta tevékenysége fő eszközéül. A föderációban résztvevő szervezetek közös céljai:⁴⁹

- * *Megóvni a Földet* a további pusztulástól, helyreállítani az ember által okozott károkat.
- * Megőrizni a Föld ökológiai, kulturális és etnikai *diverzitását*.
- * *A tömegek részvételének és a demokratikus döntéshozatalnak*, mint a természeti forrásokkal való helyes gazdálkodás alapjainak a biztosítása.
- * *A társadalmi, gazdasági és politikai igazságosság* elérése, a forrásokhoz való *egyenlő hozzájutás* férfiak és nők számára, helyi, nemzeti, regionális és nemzetközi szinten egyaránt.
- * Biztosítani a *környezetileg fenntartható növekedést* helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten.

A föderáció alkotja meg a vezérelveket, ezekhez igazodnak az egyébként önállóan működő nemzeti csoportok. Ezek az elvek a következők:

- * A jelenlegi „*neoliberális gazdasági modell*” és „*a korporációk által vezérelt globalizáció*” („*corporate-led economic globalization*”) *ellenzése*.
- * A gazdaságpolitikának „*az ember előbbre való mint a profit*”-elvet kell követnie.
- * A politikusok számára *elsődlegesnek* kell lennie *az éhezés csökkentésének*, a helyi élelemszükséglet kielégítésének.

⁴⁸ Annual Report 2001

<http://www.foei.org/trade/activistguide/index.html>

⁴⁹ *ibid.*

- * „Környezeti adósság”, azaz Észak tartozik Délnek.
- * Az aktivistáknak mindenekelőtt azt kell elérniük, hogy a világkereskedelem szervezete megváltozzon, a környezet védelme és a gazdagság igazságos elosztása érdekében.

A FEI tevékenysége is szerteágazó: a nemzetközi pénzügyi intézmények ellen éppúgy szervez akciókat, mint a génkezelt termékek ellen vagy a multikkal és az erdőirtásokkal szemben. Például a Seattle to Brussels Network-vel együtt aktív szervezői a GATS elleni nemzetközi kampánynak.

„Go vegetarian!”

Olasz környezetvédelmi szervezetek indították el a „Legyél vegetárius!” kampányt, melyben a globalizáció bojkottjára szólítanak fel. Az állattartás és az élelmiszer-termelés, valamint az élelmiszer-fogyasztás negatív társadalmi-környezeti konzekvenciáira (emberek éhezése és betegségei, erdőirtás, energiafogyasztás, vízszennyezés) és a multinacionális vállalatok hasznára hivatkozva a húsfogyasztás elhagyására szólítanak fel. „Az éhezés ellen lehetséges egy másfajta táplálkozás!” (A „Lehet más a világ!”-ra rímelő) jelszavával és azzal az állítással támasztják alá kampányukat, hogy „a húsevésssel a harmadik világ forrásait fogyasztjuk el, megakadályozva a Planéta kiegyensúlyozott fejlődését.”⁵⁰

⁵⁰ A „Go Vegetarian!” kampány szórólapja. <http://www.novivisezione.org/fao>

6.6. Think-tank, média

*International Forum on Globalization*⁵¹

A Nemzetközi Fórum a Globalizációról (IFG) 60 vezető aktivista, tanár, közgazdász, kutató és író által alkotott szövetség, amely a transznacionális vállalatok hatalomátvitelével jellemzett globalizációt az ipari forradalommal egyenrangú történelmi változásnak tartja.⁵² Az IFG önmeghatározása szerint a „gazdasági globalizáció”-val kapcsolatos új gondolkodást, a közös cselekvést és a közoktatást (*public education*) szolgálja. Munkamódszere: konferenciák, bentlakásos oktatás, publikációk. Tehát annak ellenére, hogy az IFG-ben 25 ország több mint 60 szervezete vesz részt, igazi intellektuális csoportosulásról van szó, nem tömegszervezetről. A San Francisco-i székhelyű fórum 1994. januárjában alakult, amikor megszületett a NAFTA, és befejeződött a GATT uruguayi fordulója, létrehozva a WTO-t. Az IFG tagjai azokból a csoportokból és vezetők közül kerültek ki, akik mindvégig kritizálták a fent említett tárgyalásokat, hangsúlyozva azok negatív kimenetelét.

Az IFC létrehozói úgy érezték, hogy az aktivizmust fent kell tartani, de a problémát „újraartikulálni” kell. Már nem egyszerűen az új „szabad” kereskedelmi egyezményekről vagy a Világbank politikájáról van szó – mondták. Globális folyamat zajlik, a világ-gazdaság és a világpolitika teljes újjászervezése, amelyben a hatalmat effektíve átveszik a transznacionális vállalatok és a nemzetközi kereskedelem általuk kinevezett bürokratái.

Az IFG eleinte *think tank*-ként funkcionált (kb. 30 fővel, később a létszám 60 fölé nőtt), akik a környezet, Észak-Dél, munkaügy, új technológiák stb. témákat vitatták

⁵¹ <http://www.ifg.org/about.html>

⁵² *ibid.*

meg, és keresték a lokális gazdaság „revitalizálásának” lehetőségét. E viták alapján döntöttek úgy, hogy a média, a hivatalos akadémiai és kormányzócsövek híreivel szemben (mely szerint a globalizáció mindenkinek jó) nyíltan fellépnek a globalizáció ellen, bírálva és egyben alternatívákat vázolva fel. Az IFG célja tehát kettős: egyfelől vita tárgyává tenni a gazdasági globalizáció hatásait, másfelől visszafordítani a globalizációt (a „lokalitás” előtérbe helyezése) a hosszú távú gazdasági stabilitás érdekében.⁵³

Az IFG *Position Statement*-jében egyenlő, demokratikus és környezeti értelemben fenntartható gazdaságot kíván a jelenlegi szupranacionális kereskedelmi és pénzügyi korporációk által dominált globalizált gazdasággal szemben, amely nem számoltatható el sem a demokratikus intézmények, sem a kormányok által. Ez a trend – állítja az IFG – történelmileg nem elkerülhetetlen, és nem is kívánatos.

A globalizációs politika negatív hatásai az IFG szerint a következők:

- * a helyi kormányok hatalmának eltűnése;
- * a gazdasági kolonializmus újraélesztése és kiterjesztése;
- * a munkanélküliség növekedése;
- * a környezetre fittyet hányó fejlődés, mely gazdasági, társadalmi, környezeti katasztrófával fenyeget;
- * a biodiverzitás csökkenése és az elvándorlás a városokba;
- * a kultúrák homogenizációja.

A fentiekkel szemben az IFG szerint az alábbiakra kell törekedni:

- * a helyi közösségek revitalizálása;
- * olyan gazdasági vállalkozások és intézmények kialakítása, amelyek segítik a demokratikus kontroll gyakorolását az emberek számára az őket érintő minden kérdésben, miközben magas színvonalú és fenntartható megélhetést biztosítanak mindenkinek;

* a helyi gazdaságokat leromboló, a regionális specializáción és a környezetromboló globális szállítással járó komparatív előnyökön nyugvó gazdaságpolitika felváltása a helyi források helyi célú felhasználásával, a helyi és a távolsági kereskedelem optimális egyensúlyával;

* a határtalan gazdasági növekedés paradigmájának kiiktatása, mert ez tekintettel a környezetre, hanem a fogyasztás és anyagi termelés maximalizálására tör;

* az egyes ember jogainak és szuverenitásának elismerése;

* biológiai, kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai diverzitás;

* autonóm regionális, helyi termelési és fogyasztási körök kialakítása és fejlesztése, a megújítható és visszaforgatható energiák és anyagok felhasználásával;

* önellátás.

Az IFG Special Reportja „Segít a szegényeken a globalizáció?” címet viseli. Szembeszáll azzal a Világbank, az IMF, a WTO és a kormányok által hangoztatott véleménnyel, hogy a globalizáció a legjobb mód a szegények felemelésére, sőt, újabban a terrorizmus ellen is az egyedüli orvosság. A jelentés a globalizáció három utóbbi évtizedét vizsgálva kimutatja, hogy a hatás éppen ellenkező: a szegénység, az egyenlőtlenség (nemzetek között és azokon belül) nőtt, a szociális szolgáltatások csökkentek, a munka ereje a globális korporációkkal szemben szintén. Hét „index”-et mutat be (világbanki, ENSZ- és CIA-adatok alapján), amelyek mind ezt bizonyítják.

Az IFG különböző kutatási és ismeretterjesztő programokat indít el, és hajt végre, melyek tematikája a következő.⁵⁴

Az *Élelmiszer és agrárium program*. Vezetője Vandana Shiva. A program kiindulópontja, hogy a globalizáció a kisebb helyi farmokat iparosított agrártermeléssel váltja fel, ami veszélyezteti az ellátásbiztonságot, a

⁵³ *ibid.*

⁵⁴ *ibid.*

környezetet, az egészségügyet. A program ezzel szemben kíván alternatívát kidolgozni.

Alternatívák a globalizációval szemben: lehet jobb a világ. Vezetője John Cavanagh. Kiindulópont: a boldog jövő a korporációk és a demokrácia harcának függvénye. A korporációk ugyanis minden szinten átvették a döntéshozatalt, ami viszont millióknak nem tetszik. Az IFG Alternatív Bizottsága 1999 júniusában alakult. A 2002 novemberében megjelenő jelentés után az IFG hároméves programot indított, melynek végén a közvélemény, a média és a döntéshozók elé tárják javaslataikat.

A Gazdasági globalizáció programja. Vezetője Victor Menotti. Különös hangsúlyt helyez a környezeti hatásokra. Létrehozták a gazdasági globalizáció ekológiai következményeinek bizottságát a környezeti károk felmérésére, a megfelelő szabályozás kidolgozására, a gazdasági és a hosszú távú környezeti érdekek egymástól való izolálására. Cél, hogy neves környezetvédő személyeket „először az életben” egységbe fogjanak egy program kidolgozásában, továbbá az ismeretterjesztés, a közvélemény, a politikusok és a nemzetközi szervezetek befolyásolása érdekében. A program külön erdőgazdálkodási munkacsoportot működtet.

Viszonylag fiatal, 2001-ben indult a *Technológia és globalizáció* program, melyet Jerry Mander vezet. Abból indul ki, hogy az új hatalomgyakorlás és a modern technológiák között összefüggés van. Ezért a vizsgálat homlokterében az iparosodott agrárium, a hadi- és űrtechnika, a szállítási-közlekedési eszközök, a telekommunikáció, a biotechnológia, az új energiarendszerek, a géntechnológia, a nanotechnológia stb. áll.

Az *Egyes ember és a globalizáció* programot Vicky Tauli-Corpusz, a Tebtebbe Foundation és Victor Menotti vezet. Szerintük a globalizáció legerősebben a bennszülöttekre hat, akik eddig viszonylagos elszigeteltségben éltek. A globalizációba való bekapcsolódás számukra kiszolgáltatottságot jelent. Pusztulás fenyegeti őket. A program célja e folyamat feltárása és megállítása a helyi adottságokra támaszkodva.

Globális Pénzügyek Bizottsága. Vezetője John Cavanagh. A nemzetközi finanszírozás, a beruházások, a spekuláció és a TNC-k kérdésével, ezek humán és környezeti hatásaival foglalkozik, természetesen itt is alternatívák után kutatva.

A Korporációk Bizottságát Tony Clarke vezeti. Témái a GATS, a WTO, a nagyvállalatok világot uraló, közvetlen, globális kormányzása, mindezek okai és következményei.

*People and the Planet*⁵⁵

Az Emberek és a Föld londoni székhelyű *internetes website*. 2000 szeptemberében indult, a People and the Planet negyedéves folyóiratot helyettesítve. A hálózat a népesség, szegénység, egészség, fogyasztás és a környezet kérdéseivel foglalkozik. Őt alapítvány, szervezet szponzorálja: United Nations Population Fund, World Conservation, World Wide Fund for Nature International, International Planned Parenthood Federation, Swedish Development Co-operation Agency, de további összegeket kapnak a Hewlett Foundation-tól, a The Ernest Kleinwort Charitable Trust-tól és magánszemélyektől is.

Essential Information

A Public Citizen-hez hasonlóan a „Lényeges Információ” nevű *nonprofit* szervezetet is Ralph Nader alapította még 1982-ben, azzal a céllal, hogy a tömegmédiával elhallgatott információkkal aktivitásra serkentsen az embereket saját lakóhelyükön. Havi magazint, könyveket, jelentéseket ad ki, vizsgálatokat, újságíró-konferenciákat, írókat szponzorál.⁵⁶ Internetes portálja hírt ad a különböző nemzetközi kampányokról, szervezetekről, így például a *Mobilisation for Global Justice* mozgalomról,⁵⁷ amely elsősorban a globali-

⁵⁵ www.peopleandplanet.net

⁵⁶ <http://www.essential.org/about.html>

⁵⁷ <http://sept.globalizethis.org>

záció nemzetközi intézményei (IMF, Világbank) és a fejlődő országok eladósodása ellen irányul.⁵⁸

Globalvision

A Globalvision hálózatot 1987-ban alapították az információ, a szórakoztatás és az oktatás céljaira. Internetes kiadása, a Globalision New Media néhány éve jelent meg. A Globalivision publikációi között vezető helyen szerepelnek a környezeti, az emberjogi, a globalizációval kapcsolatos témák.⁵⁹

Center for Public Integrity

A központ 1990-ban jött létre. Magánalapítású nonprofit szervezet, amely az amerikai polgárok informálását tűzte céljául a közszolgáltatások, a kormány tevékenysége és különböző etikai kérdésekkel összefüggésben. Könyveket, tanulmányokat, újságokat ad ki (megalakulása óta több mint 100 tanulmányt, köztük 10 könyvet), amelyek mind azt szolgálják, hogy a kormány és a választott képviselők „elszámoltathatóak legyenek”. E publikációk közül eddig négy nyerte el az „oknyomozó műveket” értékelő Investigative Reporters and Editors (IRE) elismerő díját. A CPI tanulmányai például arról szólnak, hogyan kerülnek el a gazdag emberek és cégek az adófizetést, vagy hogyan fonódik össze a politikai elit a gazdasági vállalkozásokkal. A központ az 1997-ben alapított Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Konzorciumán (International Consortium of Investigative Journalists – ICIJ) keresztül terjeszti összefüggéseket kutató stílusát. A ICIJ-nek mára több mint 80 munkatársa van több mint 40 országban.⁶⁰

Ezekon kívül még számos – vagy inkább számtalan – interneten elérhető újság, adatbank lelhető fel, amelyek a globalizáció legkülönfélébb aspektusaival foglalkoznak.

⁵⁸ http://www.essentialaction.org/imf/mgj_demands_links.htm

⁵⁹ Bővebben: <http://www.globalvision.org>

⁶⁰ <http://www.publicintegrity.org>

Ilyen például a People’s Weekly World, ami a Daily Worker közvetlen utóda, az USA radikális baloldali munkáslapja, vagy a független, bárki által szabadon szerkeszthető internetes újság, az Indymedia.⁶¹

6.7. Antikapitalizmus

Az átfogó, tehát az egész rendszert, a minden eddiginél globálisabbá vált kapitalizmust a maga totalitásában vizsgáló-bíráló mozgalmak a legradikálisabbak. Nem egyszerűen a „globalizáció”-val, hanem kimondottan „a kapitalizmus”-sal állnak szemben. Ezek közül mutatunk be néhányat az alábbiakban.

International Socialist Resistance

A Nemzetközi Szocialista Ellenállás nevű mozgalom 2001 decemberében alakult meg Brüsszelben, az EU-csúcs elleni 35 ezres demonstrációt követő konferencián. Ezen 500 fiatal vett részt főleg Európából (Svédország, Belgium, Anglia, Észak-Írország, Írország, Franciaország, Görögország, Németország, Hollandia stb.), valamint az USA-ból és Dél-Afrikából. Számos mozgalom csatlakozott hozzá, így a svéd Youth Against Racism in Europe, a belga-holland Résistance Internationale, az ír Socialist Youth, a görög International Resistance és a már korábban országos szinten létező brit International Socialist Resistance. Az ISR kész az együttműködésre az adott esetben kevésbé radikális, de konkrét céljaiban, mozgulásaiban hasonló szervezetekkel, így az ATTAC-kal is.

A 2001 decemberében elfogadott alapító dokumentum⁶² szerint a mozgalom vé-

⁶¹ Az Indymedia vagy Independent Media Center a legnagyobb alternatív hírközlő csoport. Eredetileg a seattle-i WTO-ellenes tiltakozás közvetlen bemutatására szervezték alternatív médiacsoportok és egyének Észak-Amerikában.

⁶² „Against capitalism for a socialist world without war and terror”. International Socialist Resistance

get kíván vetni a globális kapitalizmusnak és a háborúknak. Megállapítja továbbá, hogy az antikapitalista demonstrációk világszerte erősödnek, ami a tiltakozókkal szembeni karhatalmi fellépést váltja ki, és mozgósítja a médiát a demonstrálók, illetve céljaik lejáratására, a mozgalmak és a terrorizmus összeomlására. „Ez elősegítette, hogy a háborúellenes mozgalmak kapcsolatot fedezzenek fel a kapitalizmus, a háború, a terror és az elnyomás között.” Így fonódott össze szükségszerűen az antiglobalizáció a háborúellenes mozgalommal.

Az ISR nem elégszik meg a tagadással: az antikapitalizmussal egy új társadalom alternatíváját kívánja elültetni a fejekben. Célkitűzései: „Nemet a háborúra!”, az IMF, a Világbank és a WTO megszüntetése, a fejlődő országok adósságaink eltörlése, ingyenes oktatás, a nőkkel szembeni diszkrimináció, valamint a gyermekmunka megszüntetése, a dereguláció és a privatizáció leállítása a rasszizmus, a fasizmus és a homofóbia mint az elit „oszd meg és uralkodj” taktikájának elutasítása, a környezeti pusztítás megállítása, az emberek mobilizálása. A kapitalizmus nem reformálható meg, „emberarcú kapitalizmus” nem létezik, a kapitalizmust el kell söpörni – áll a dokumentumban.

Seattle népe „nemzetközi ellenállásának” számos helyi szervezete van, amelyek csatlakoztak a 2001 végén megalakult koalícióhoz. Így a már említett brit, görög, belga-holland szervezetek mellett Németországban is működik a Widerstand International, amelynek helyzetértékelése megegyezik a nemzetközi platforméval, követeléseit pedig még részletesebbek. Például az ISR alapítólevelében említettekén túl a német WI manifestuma követeli a privatizációk leállítását, az 500 legnagyobb multinacionális vállalat, bank, biztosítótársaság azonnali közösségi tulajdonba vételét, a profit társadalmi szükségletek kielégítésére fordítását, oktatást és munkát mindenkinek, jelentős munkaidő-

csökkentést, a háborúk és a fegyverkereskedelem azonnali leállítását stb.⁶³

*International League of Peoples' Struggle (ILPS)*⁶⁴

1996-ban konferenciát tartottak Manilában „Népi konferencia az imperialista globalizáció ellen” címmel. Itt felvetették a nemzetközi ellenállási mozgalom szükségességét. A konferenciát több más hasonló nemzetközi rendezvény követte, melyek eredményeként, de közvetlenül Jose Maria Sison, a Fülöp-szigeteki Nemzeti Demokratikus Front vezető egyéniségének 1999. novemberében, Seattle-ben elhangzott felhívása nyomán megalakult a Népek Harcának Nemzetközi Ligája, az ILPS. Említett beszédében Sison hangsúlyozta: „A globalizáció csak egy ravasz és üres kifejezés. Elkendőzi a modern kapitalizmust vagy monopolkapitalizmust ... Vállalati menedzserek, bürokraták, burzsoá akadémiai okoskodók és az imperialisták által alapított NGO-k úgy adják közre a globalizáció kifejezést, mintha az valami új, fényes és elbűvölő dolgot jelentene.”⁶⁵

Az ILPS alakuló kongresszusára 2000 végén és 2001 elején került sor Európában. 2001 májusában, az ILPS első közgyűlésén több mint 40 országból 222 szervezet vett részt, melyek nagyobbik fele Ázsiából származott.

Az ILPS önmeghatározása szerint pártoktól, vallásoktól és kormányoktól független tömegmozgalom, amely a munkások, szakszervezetek, nők, fiatalok, újságírók, írók és tudósok szervezeteit, mozgalmak és kampányok tevékenységét koordinálja. Céljai nagy hasonlóságot mutatnak az ISR-ével: a „nemzeti és társadalmi felszabadítás az imperializmus és minden reakció alól”, az emberi jogok védelme az állami erőszakkal, a kizsákmányolással, a fasizmussal és a vallási bigottsággal szemben, a béke, a munká-

⁶³ Das Manifest. Widerstand International.
<http://widerstandinternational.de>

⁶⁴ <http://www.geocities.com/ilps2000/charter.htm>

⁶⁵ Sison (1999)

sok jogainak védelme a tömeges munkanélküliséggel szemben, a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (nők, fiatalok, gyermekek stb.) jogainak védelme, agrárreform (földosztás), a mindenkit megillető egészségügyi ellátás, a környezetvédelem, a művészeti-kulturális javakhoz és az információhoz való hozzájutás biztosítása mindenki számára.

Black Block

A Black Block fantázianév. Eredetileg a Forradalmi Antikapitalista Blokk (Revolutionary Anti-Capitalist Block) anarchistái becézik így magukat, utalva az általuk tradícióként viselt fekete ruhára és fekete zászlóra. Seattle-ben nyilvánultak meg először a világ szeme előtt, akkor igen militáns módon. (Bár mindössze 300 emberről volt szó, a sajtó velük jellemezte a világ számára Seattle népét.) Ezt követően taktikájuk finomodni látszott, a 2000. áprilisi washingtoni tüntetésen már csak védekezési céllal emeltek barikádokat, és például 2002 novemberében Firenzében pedig lényegében nem különbözött viselkedésük a többi békés tüntetőjétől. 2003 júniusának elején Genfben, a G7 Evianban rendezett találkozója idején azonban a Black Block ismét agresszívan viselkedett.

Mint azt a magyar szociális fórum képviselőjében résztvevő szemtanúktól tudni lehet, minden addiginál agresszívabb volt a Black Block fellépése a görög szociális fórumon 2003. június 21-én Thesszalonikiben. A mintegy 300 főből álló csoport kövekkel, (valószínűleg golyócsapágyból származó) golyókkal, Molotov-koktéllal felszerelve, talpig feketében és álarcban támadt rá a tüntetőkre(!), a görög ifjúkommunisták székházára, a rendőrségre, autókra, épületekre. A rendőrség könnygázt vetett be ellenük, és letartóztatásokra is sor került. Mind a szervezők, mind a szemtanúk egyöntetű véleménye az volt, hogy a Black Block fellépése olyan új formát öltött, ami nem egyeztethető össze még önnön meghirdetett céljaival sem, és túlmegegy a magát baloldaliként meghatározó mozgalom határain. Egyöntetűen a szociális

fórum és a benne résztvevő mozgalmak elleni provokációnak ítélték.

Alliance for Democracy

A Szövetség a Demokráciáért 1996 végén alakult meg az USA-ban (Texas). Magát populista mozgalomnak definiálja, amely egy igazságos, humánus társadalomért, valódi demokráciáért harcol. Az erőszakmentesség mellett teszi le voksát, de a békés reformokat immár elégtelennek tartja. Gyökeres rendszerváltozás szükségességét hirdeti.⁶⁶

New York Peoples' Assembly Against Imperialist Globalization

A „New York-iak Imperialista Globalizációellenes Közgyűlése”, a NYPAAG 2000 szeptemberében az ENSZ Milleniumi Csúcserkezteken alakult meg New Yorkban. Egyének és szervezetek olyan koalíciója, amely szerint „az imperializmus a világ népeinek ellensége. Egy olyan rendszer, amelyben a kormányok gazdasági, katonai, politikai és kulturális eszközökkel védik az erős vállalatok beruházásait a gazdaságilag és katonailag gyengébb országokban.”⁶⁷ A NYPAAG elutasítja a korporációk uralmát, amely szemben áll az emberek természetes internacionalizmusával, és nemet mond az imperializmus legfőbb nemzeti és nemzetközi intézményeire (az USA kormányára, a WTO-ra, az IMF-re, a Világbankra, az ENSZ-re, a NATO-re, az APEC-re stb.). A NYPAAG kezdeményezői és támogatói között helyi és nemzetközi szervezetek, szolidaritási csoportok találhatók (pl. Direct Action Network, Committe in Solidarity with the People of El Salvador, Philippine Forum, Migrant International, USA, PSANTE – Philippine Peasant Support Network).⁶⁸

⁶⁶ <http://www.thealliancefordemocracy.org>

⁶⁷ <http://www.nispop.org/nypaaig>

⁶⁸ <http://www.nispop.org/nypaaig>

6.8. „Mozgalmak Mozgalma” – szociális világforum

A globalizáció kiteljesedésével mélységében és szélességében fejlődik annak kritikája is. Az utóbbi évek megmozdulásaiban mind közelebb kerültek egymáshoz a fejlett és fejlődő országok új és hagyományos társadalmi önvédelmi mozgalmi. A különböző tematikájú szervezetek megismerték egymás nézőpontjait, a konferenciák, a beszélgetések és az események sodrában szélesebb látókörűvé vált a mozgalmak bázisa. Ebből új típusú, tárgyakkal, a globalizációval mindinkább adekvát mozgalmak nőnek ki.

Tulajdonképpen, mint azt az eddigiekből is láttuk, szinte mindegyik új vagy régi globalizációkritikai mozgalom szervezeti-mozgalmi koordinációra, nemzetközi kapcsolatokra törekszik, de a 2001 januárjában életre hívott szociális fórum mozgalma adja ehhez a legjobb keretet. Jól példázza a folyamatot a *New Global*, amely a genovai szociális fórum több mint száz civil szervezetét fogja össze. A neoliberalizmussal, a háborúval áll szemben, a környezet védelméért, a fejlődők adósságainak eltörléséért áll ki, az ellenállás globalizációját hirdelve. Előbb a *No Global*, majd – mivel a globalizáció objektív alapjait és vívmányait nem utasítja el – a *New Global* nevet vette fel.⁶⁹ Magát az immár világmozgalomként titulálható szociális világforumot (regionális és helyi formáival együtt) egyre többször nevezik a Mozgalmak Mozgalmának (*Movement of Movements*) is.

6.8.1. Hogy jött létre a szociális fórum?

1998 elején került nyilvánosságra a Multilaterális Beruházási Egyezmény (*Multilateral Agreement on Investments*, MAI) tervezete. A MAI-javaslatot az OECD-ben titokban

vitatták meg. A cél az volt, hogy a MAI által a tőke számára biztosított szinte korlátlan jogokat a fejlett országok egymás között elismerve később a kevésbé fejletteknek „ajánlhassák”. A *Le Monde Diplomatique*-ben megjelent ismertetőből a tervezett egyezmény olyan abszurditása tűnt ki, amely erőteljes társadalmi tiltakozást váltott ki. Ez előbb Franciaország kivonulását eredményezte a tárgyalásokról, majd 1998 végén a MAI bukásához vezetett. A tiltakozást az akkoriban létrejött ATTAC vezette. Ugyanakkor erősödött fel a tiltakozás a globalizáció intézményei (IMF, Világbank) ellen is. Ráadásul a neoliberalizmussal szembenálló közgazdászok már akkor is szerveztek „Anti-Davos” konferenciákat Európában. Ebben a helyzetben merült fel az ötlet, hogy rendezni kellene egy összejövetelt a tiltakozó megmozdulásokban már úgy is együttműködő mozgalmak számára, felmutatva egy *másfajta* világszintű koordinációt. Az ötletet a Francia ATTAC vezetése felkarolta, s helyszíntül a braziliai Porto Alegre-t javasolta. 2000 februárjában Sao Paoloban nyolc szervezet hozta létre a szociális világforum megrendezésére hivatott Kooperációs egyezményt. Ez a nyolc szervezet a következő volt:

1. Brazil Nem Kormányzati Szervezetek Szövetsége (*Brazilian Association of Non-Governmental Organizations*, ABONG),
2. ATTAC,
3. Brazíliai Igazság és Béke Bizottság (*Brazilian Justice & Peace Commission*, CBJP),
4. Brazil Üzleti Szövetség a Polgárságért (*Brazilian Business Association for Citizenship*, CIVES),
5. Központi Szakszervezeti Szövetség (*Central Trade Union Federation*, CUT),
6. Brazil Társadalom- és Gazdaságkutató Intézet (*Brazilian Institute for Social and Economic Studies*, IBASE),
7. Globális Igazság Központja (*Centre for Global Justice*, CJG),
8. Földnélküli Vidéki Munkások Mozgalma (*Landless Rural Workers Movement*).

⁶⁹ Seres (2002) p. 6.

Az 1,3 millió lakosú, soknemzetiségű Porto Alegre önkormányzata fogadókészségének elnyerése után márciusban hozzáálltak a szervezéshez.⁷⁰

6.8.2. Mik a SZVF céljai?

A szervezők nem azt akarták a fórum összehozásával elérni, hogy egy végleges dokumentum szülessen Porto Alegreben, hanem hogy elindítsanak egy világméretű, évről évre mélyebbre hatoló, alternatívát kereső diskurzust a neoliberais globalizáció által hátrányosan érintett tömegek (mozgalmak, szervezetek) körében. Az első szociális világfórumot a Davosban megrendezett világ-gazdasági fórum ellenpontjaként, azzal egy időben, 2001 januárjában tartották meg. Az első VSZF négy fő témaköre az alábbi volt:

- 1) A gazdagság termelése és a társadalmi újratermelés
- 2) A gazdagsághoz való hozzáférés és a fenntarthatóság
- 3) A civil társadalom erősítése és a közhatalom
- 4) Politikai erő és etika az új társadalomban

A szociális világfórum, mely kezdeményezőinek óhaja szerint „új periódust jelent az embernek a tőke érdekeinek való alávetettsége elleni harcában”,⁷¹ eddig három nagygyűlést tudhat maga mögött, de már az első után mozgalommá kezdett szerveződni. Mára a világ számos országában tartottak helyi szintű szociális fórumokat, és sor került több nagy regionális fórumra, elsőként az európai szociális fórumra, majd az ázsiai szociális fórumra, de tartottak alregionális és tematikus szociális fórumokat is. A szociális fórum jelszavával gyűlnek egybe a különböző civil szervezetek, szakszervezetek⁷² és

⁷⁰ Ez az önkormányzat pedig azért segített, mert egyike azon keveseknek a világon, melyek ún. részvételi költségvetést valósítanak meg. Ez azt jelenti, hogy a helyi költségvetés egy részéről közvetlenül maguk az állampolgárok döntenek.

⁷¹ Whitaker (2000) p. 3.

⁷² Például a firenzei európai szociális fórum munkájába jelentős mértékben kapcsolódtak be az olasz szak-

egyének, hogy kritikát gyakoroljanak – mint legtöbbször mondják – a „neoliberais, kapitalista globalizáció” fölött.

A fórum mára világhírűvé vált, és a globalizáció ellen fellépők által gyakran hangoztatott jelmondatai: „Lehet más a világ!” (*Another World is Possible!*) „A világ nem eladó!” (*Our World is not for Sale!*) vagy „Az ember előbbre való a profittal!” (*People – not profit! People first!*).

2001. június 11-én Sao Paulóban megalakult az SZVF nemzetközi tanácsa, amely elvi chartát adott ki. Eszerint az SZVF szemben áll a neoliberais globalizációval, a tőke uralmával, az imperializmus bármely formájával, az állami erőszakkal, a leigázás bármely formájával, az elidegenedéssel és elembertelenedéssel. Igenli az emberközpontú társadalmat, a környezet védelmét, a társadalmi igazságosságot, az egyenlőséget, a népek szuverenitását (az ezeket szolgáló demokratikus intézményrendszert), az erőszakmentességet, a szolidaritást. Eszközei a tapasztalatcsere, a demokratikus vita, a közös akciók.

7. keret A csendőr és a tüntetés

2002. november 9-én az európai szociális fórum utolsó napján kétmillió ember vonult fel Firenze utcáin az USA tervezett iraki háborúja ellen „egy jobb világért” tüntetve. A rendőrség a 2001. nyári genovai tüntetés tapasztalataiból okulva mélyen a pótolhatatlan műemlékeket és műalkotásokat rejtő belvárosba húzódott vissza, ahol a tüntetőktől félve több kereskedő bedeszkázta üzletének kirakatát. A „carabinieri” – álarcos, felfegyverzett csendőrök – tehát nem voltak láthatóak a tömeg számára, amely békésen, dalolva és táncolva vonult végig az utcákon. Az emberek az ablakból integettek, békezászlókat lobogtattak feljűk. A környezetvédők szemeteszsákokat osztogattak, melybe a felvonulók menet közben szedegették az ilyenkor az átlagosnál több szemetet. A demonstrációt megelőzően a média a rendőrség felkészüléséről, az atrocitások lehetőségéről beszélt. Utána azonban annak békés, mindenemű erőszaktól mentes jellemzőjét emelték ki.

szervezetek, s köztük is kiemelkedő szerepet vitt a legnagyobb, a CGIL.

A második szociális fórumra is Porto Alegreben került sor január 31. és február 5. között. Ezen a fórumon már részt vett három magyar is a TÉT, a PAX Romana és az Energiaklub képviselőiben. Ők később oroszlánrészt vállaltak az európai szociális fórum, valamint a magyar szociális fórum szervezésében. A második SZVF-on ötven (más források szerint nyolcvan) ezren vettek részt, előadásokat, szemináriumokat hallgattak, filmeket néztek, vitatkoztak, állásfoglalásokat készítettek. A több napos munka az első VSZF-ével megegyező négyes témabontásban zajlott.

A második szociális világfórumon tematikus és regionális szociális fórumok tartásáról döntöttek. Így jött létre az afrikai szociális fórum (2002. január 4–9. Bamako, Mali) a pan-amazon fórum (2002. január 25–27.), az európai szociális fórum (2002. november, Firenze) a demokráciáról, az emberi jogokról, a háborúról és a drogkereskedelemtől szóló tematikus fórum Kolumbiában 2002 júniusában, valamint az ázsiai szociális fórum (2003. január, India), vagy a délkelet-európai szociális fórum és több országos fórum.

A második szociális világfórumon a szociális mozgalmak közös nyilatkozatban⁷³ tették hitet „a neoliberalizmus, a háború és a militarizmus ellen, a béke, és a társadalmi igazságosság mellett”.⁷⁴ Ez a nyilatkozat lényegében magában foglalja az elvi charta megállapításait és követeléseit, részben azonban konkrétságával túl is mutat rajta. Felsorolja a jelenlegi neoliberális világrendszer embert és természetet károsító hatásait, kinyilvánítja a mozgalmak elkötelezettségét az összetartásra, és hangot ad meggyőződésüknek, hogy lehet másként is élni. Felhívja a figyelmet arra, hogy az USA a szeptember 11-i terrortámadásra adott válaszként hegemón szerepének megerősítésére törekszik. A nyilatkozat határozottan elítéli az elnyomást, a más népeket leigázó háborúkat és gazdasági blokádot (név szerint említve Paleszti-

⁷³ Született néhány más dokumentum is, így például a környezetvédelemtől.

⁷⁴ A dokumentum teljes magyar nyelvű fordítását közli az Ezredvég 2002. májusi száma.

nát, Kubát, Irakot), a népekre nyomort hozó neoliberalizmust (Argentína), a profithajszát, mely nem ismer sem embert, sem természetet (Enron) és az USA elutasító magatartását az emberiség egészét érintő problémák megoldásával szemben (kiotói egyezmény, ballisztikus rakétákat korlátozó szerződés, bioszféra sokszínűségét védő konvenció stb.).

A nyilatkozat leszögezi, hogy a társadalmi mozgalmaknak egy másfajta társadalom felépítésére kell törekedniük; hangsúlyozottan kiáll a munkavállalók jogai és érdekvédői szervezeteik harca mellett; támogatja a népi és (földfogaló) parasztmozgalmakat, a neoliberális világrendben alávéteteket (nők, gyermekek, kisebbségek, kivándorlók); követeli a fejlődő országok adósságainak eltörlését; a spekulációs tőkemozgások megállítását; a békét stb.

„Harcunk és ellenállásunk a cement egy olyan rendszerrel szemben, amely az erőszakon, a nemi és faji elnyomáson alapul, a tőkét és a tekintélyt rendszeresen előnyben részesíti a népek szükségleteivel és elvárásaival szemben... Harcolunk a külső adósságok eltörléséért, ... a spekuláció megakadályozásáért, ... a szegénység és a kizsákmányolás megszüntetéséért, ... a békéért ...” – olvasható többek között a dokumentumban.

A szociális világfórumot nemcsak a liberalizmus védelmezői részéről, hanem „saját berkeiből”, vagyis a baloldaltól is éri kritika. Például a tekintetben, hogy széles bázisa ellenére is egyoldalú: leginkább „fehér”, azaz a fejlett(ebb) országok képviselőit tömöríti. Másodsor szerteágazó, konfúz irányvonala miatt (keveredik benne a nemzetállami szuverenitást visszaállító reformokat követelő és a radikális rendszerváltozást, a globalizáció okozta bajokat más globális rendszer létrehozásával orvosolni akaró irányzat).⁷⁵ Harmadsor defenzívája miatt: például Hamid (2001) úgy ítéli meg az „antiglobalizációs” mozgalmak összejöveteleit, köztük a Porto Alegre-i szociális világfórumot, mint amelyek „az imperialista globalizációt” szolgálják „kozmetikai alapotként takarva el a Föld munkásainak keser-

⁷⁵ Hardt (2002)

veit és nyomorát, és a találkozó végeredménye csupán a kapitalista kizsákmányolás úgynevezett »humanizálásának« követelése”.

ZÁRSZÓ

A „szocialista” rendszerek bukása jóvoltából korlátlan és akadálytalanra vált fejlődés lehetősége a kapitalizmus szélességi és mélységi kiterjedésével járt a világon. Ezzel együtt természetesen immanens problémái is felerősödtek, globalizálva a velük szembeni társadalmi ellenállást.

A transznacionális vállalatok világméretű és a társadalmi újratermelési folyamatot mindjobban átfogó tevékenységét a piaci törvényszerűségek, ezek magjában a profitabilitás kényszere szükségszerűen hajtja előre. Ennek a folyamatnak a fenntarthatóságát kérdőjelezi meg a globalizációkritikai mozgalmak, egyrészt a gazdálkodás, másrészt a társadalmi hatások oldaláról, mindkét esetben a folyamatnak a tárgyától (társadalmi újratermelés, emberek szükségletei és jóléte, környezet stb.) eltérő közvetlen célját, a profitot okolva a bajokért. Akár reformokat, akár gyökeres társadalmi, jogi, tulajdoni változásokat akarnak, mindenképpen a profitmotívumot kívánják valamilyen mértékben háttérbe szorítani.

A világméretű mozgalom minden értelemben színes megnyilvánulásainak tartalmát és célját jól jellemzi az alábbi idézet:

„Nem provokálnunk kell a (világ)birodalmat, hanem fel kell örölnünk. Nem hagyhatjuk, hogy lélegzethez jusson. Meg kell szégyenítenünk, ki kell gúnyolnunk a művészetünkkel, a zenénkkel, az irodalmunkkal, csillogó értelmünkkel, életörömmünkkel, fantáziánkkal, eltökéltségünkkel. És lehetőségeinkről, igaz történelmünkről kell beszélnünk. Ha elutasítjuk a globalizálók elképzeléseit, a történelemről alkotott felfogásukat, a háborúikat, a fegyvereiket, a logikájukat – a globalizálók forradalma zá-

tonyra fut. Egy pillanatra se feledjük, hogy mi sokan vagyunk, ők kevesen; nekik nagyobb szükségük van ránk, mint nekünk rájuk.”⁷⁶

Nem kell szeretni az „antiglobalizatóroket”, vagy egyetérteni velük – de már számításba kell őket venni. Lehet őket egyszerűen „anarchistáknak” nevezni (Tony Blair), vagy „bűnözőknek” (Gerhard Schröder), „garázdáknak” (Chirac, Berlusconi),⁷⁷ de tudomásul kell venni, hogy „ott vannak mindenütt”. Ahogy egyik nemzetközileg ismertté vált jelszavuk mondja: *We are everywhere!*

A fenti áttekintés korántsem teljes, nem is lehet az. Remélhetőleg azonban jól érzékeltette az olvasó számára, hogy a világ minden pontján élnek emberek, nem is kevesen, akik nemcsak rosszul élnek, de – és ez az igazán fontos – önmaguk és/vagy mások nyomora feletti elégedetlenségüknek hangot is adnak. Akik öntudatosan vállalják, hogy el tudnak képzelni egy másfajta világot, mint ez a mostani. Egy olyat, amiben a hihetetlen technikai, esztétikai és erkölcsi csodák megalkotására képes *homo sapiens* saját fajtát is fenn tudja tartani úgy, hogy az a mód, ahogyan ezt teszi, ne fenyegetsen globális környezeti pusztulással, beleértve magát az Embert is.

* * * * *

REFERENCIÁK

‘Against Capitalism for a Socialist World without War and Terror’. *International Socialist Resistance Founding Statement*. <http://www.anticapitalism.org.uk>

⁷⁶ Arundhati Roy indiai író, a globalizációkritikai értelmiség egyik nemzetközi híru alakjának szavai. Roy (2002).

⁷⁷ Magyar (2002)

- Aguirre, Léonce (2002): 'Editorial'. *Rouge*, Firenze 2002, 7 Novembre 2002 No 1991.
- Alexander, Anne – Rose, John (2001): 'Middle East'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Andor, László (2002): 'Anti-globalizmusok'. *Eszmélet*, 55. szám (2002. ősz)
- Artner, Annamária (2003): *Globalization-criticism in Asia*. Japan, East- and Southeast-Asian Research Centre, IWE HAS, May 2003, mimeo
- Bircham, Emma and Charlton, John (ed.) (2001): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Budd, Adrian (2001): 'Western Europe'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Burbach, Roger (2001): 'North America'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Dufour, Jean-Guy (2002): *Contribution of the Euromarches Against Unemployment, Insecure Work and Exclusions*. Euromed Civil Forum, 12 April 2002. <http://www.euromarches.org/english/marches3.htm>
- Fisher, John (2001): 'Africa'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Gonzalez, Mike (2001): 'Latin America'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Hamid, Abdul (2001): *The Consequence of Globalization. Privatization, Deregulation, Free Market on the Working Class and the LDC's*. <http://www.geocities.com/ilps2000/2hamid.htm>
- Hardt, Michael (2002): 'Porto Alegre: Today's Bandung?' *New Left Review* 14, March-April 2002. <http://www.newleftreview.net>
- Haynes, Mike (2001): 'Russia and Eastern Europe'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001
- Katz, Claudio (2002): 'Economy: Imperialism in the 21st Century'. *International Viewpoint*, No. 345, November 2002
- Kolb, Felix: *Regime Change Begins at Home – Make it Happen*. Institute for European Studies Cornell University <http://www.attac-netzwerk.de>
- Kovács, Győző (2002): 'A Szentírás védelmében (a kapitalizmussal szemben)' *Igen Online*. <http://www.igen.hu/archivum/kapitali3.htm>
- Magyar, Péter (2002): 'Utcai harcosok. Globalizációellenes mozgalmak'. *HVG Online*. <http://www.foek.hu/zsibongo/cikkek/hvg0126.htm>
- Pax Romana ICMICA műhelyének tervezete az ázsiai szociális fórumon*. Asian Social Forum and South Asian Workshop on Peace, 2003 January 2–10.
- Roy, Arundhati (2002): 'Warum Amerika nicht gewinnen kann'. *Weißener Blätter* 4/2002.
- Seres, Attila (2002): 'Seattle népe globálissá lett'. *Népszabadság* 2002. november 9. szombat

Sison, Jose Maria (1999): *Advance the People's Resistance to Imperialist Globalization*. Seattle, November 28, 1999.

<http://www.geocities.com/ilps2000/documents/jmsseattle.htm>

Watkins, Kevin (2001): 'Pharmaceutical Patents'. E. Bircham and J. Charlton (ed.): *Anti Capitalism. A Guide to the Movement*. Bookmarks Publications, London, Sydney, 2001

Whitaker, Francisco (2000): *World Social Forum: Origins and Aims*.

<http://www.forumsocialmundial.org.br>

<http://www.wdm.org.uk>

<http://www.widerstandinternational.de>

<http://www.xs4all.nl/~ceo/ebsummit/statement.htm>

<http://www.zmag.org>

Honlapok:

<http://peopleandplanet.org/tradejustice>

<http://sept.globalizethis.org>

<http://www.anticapitalism.org.uk>

<http://www.attac.org>

<http://www.christian-aid.org>

<http://www.citizen.org/trade>

<http://www.corporatewatch.org>

<http://www.essential.org>

<http://www.essentialaction.org>

<http://www.euromarches.org>

<http://www.foei.org>

<http://www.foek.hu>

<http://www.forumsocialmundial.org>

<http://www.gatswatch.org>

<http://www.geocities.com/ilps2000>

<http://www.globalvision.org>

<http://www.greenpeace.org>

<http://www.ifg.org>

<http://www.igen.hu>

<http://www.jubileepius.org>

<http://www.kontrapunkt-online.org>

<http://www.mn.mno.hu>

<http://www.newleftreview.net>

<http://www.nispop.org/nypaig>

<http://www.nol.hu>

<http://www.no-nato.de>

<http://www.novivisezione.org/fao>

<http://www.peopleandplanet.org>

<http://www.portoalegre2003.org>

<http://www.publicintegrity.org>

<http://www.pww.org>

<http://www.s2bnetwork.org>

<http://www.thealliancefordemocracy.org>